

Die uw jeugd vernieuwt
als die van een arend...

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN **873**

B. Luiten

Beeldvorming

M. te Velde

De afscheiding van

Dr. J.J.C. Dee

MEDITATIEF **878**

C.J. Harryvan

De hele grote mond
gesnoerdSCHRIFTSTUDIE **879**

D. Griffioen

Een sleutel tot het hart?

WANDELEN MET GOD **883**

J.T. Oldenhuis

Geschonden levens

ACHTERGRONDEN **885**

K. Harmannij

Sprakverwarring
rond het ambtWOORD EN WEERWOORD **888**

J. Douma

Over dogmatiek
en spiritualiteitKERK WERELDWIJD **892**

H.M. Ohmann

Een bezoek aan India;
land, kerk en seminarie

en verder...

Meegelezen

KERKELIJK LEVEN / B. Luiten

BEELDVORMING

Een jonge moeder vertrouwt haar wijkouderling toe. op een persoonlijke vraag, dut het geloof haar eigenlijk weinig meer zegt. Het persoonlijk gebed schiet er nogal eens bij in, want zij heeft het gevoel dat God ver weg is.

Hoe moet je daar nu op reageren? Vragen hoe dat gekomen is? Dat weet ze zelf niet.

Onderwijzen? Komt niet over, ze weet precies wat je gaat zeggen. Vermanen? Aandringen? Overtuigen? Je schiet gemakkelijk je doel voorbij.

Maar er is wel een vraag, waarmee je nogal eens in de roos schiet: 'Wie is God? Wek beeld hebt u van Hem?'

Op deze manier wil ik nog even voortborduren op het onderwerp van vorige keer. In de hoop dat u dat eerst gelezen hebt.

Eigen beeld

't Is onvoorstelbaar hoeveel men-

sen een eigen beeld van God in hun gedachten hebben. En vooral een negatief beeld. Alsof Hij iemand is, die klaar staat om je af te wijzen. Een God, die alles ziet wat je verkeerd doet. Van Wie je pas liefde krijgt, als je de geboden volbracht hebt, Enz., enz.

Dit mag niet worden opgevat als een eenzijdige impressie van het kerkelijk leven. Gelukkig komen we daarin veel mooie dingen tegen, ook oprecht en spontaan geloof. Maar dit komt ook voor, en net iets te veel. Soms lopen veelal nog jonge mensen helemaal vast in een negatief godsbeeld. Dat je op God kunt vertrouwen, dat Hij je voort helpt, is voor hen een onbekende invalshoek.

Dit verschijnsel **begint** op te **vallen**. **Menig** huisbezoek wordt getypeerd als 'puinruimen'.¹ Beelden **moeten** worden afgebroken omdat ze de ware godsdienst in de weg staan. **Waar komen ze toch vandaan?**

Wanneer inderdaad het omzien van de ambtsdragers, in Christus' naam, zowel op de kansels als in de huizen, een indruk van *zijn* lief- & achterlaat, **moet** het **toch** onmogelijk zijn dat gelovigen niet weten wat ze aan hun Heiland hebben?! Daarom **stel** ik **publiek** de **vraag**: waar komt dit vandaan, en wat **doen** we eraan?

Want het is nogal duidelijk, **dat** een negatief **beeld** geen positief geloofsleven oplevert. Nogal lo-

gisch dat die jonge **moeder** ophield met **bidden**. Als je voortdurend het idee hebt, dat je toch afgewezen bent...

Gods beeld

Temidden van alle verwickelingen in en rondom de jonge christelijke gemeenten lezen we **ineens** een **uitdrukking** als: 'het Woord des Heren wies' (Hand. 12 : 24). Een soort **tussenstand**, om aan te **geven**, dat Gods werk, tegen de verdrukking in, werd **uitgebouwd** Het Woord wies, het **groeide**. Niet alleen getalsmatig, zodat steeds meer mensen tot geloof kwamen. Maar **vooral** ook **in** de harten. Het groeide **zó**, dat het **steeds** meer ruimte in beslag nam, **steeds** meer aandacht **ging** opeisen. Zo groeide het in leven van de gelovige én in het midden van het gemeenteleven. Het p i d e .

Alleen God kan dat **geven**. Wij kunnen planten en begieten, en dat is ook zeker de **bedoeling**, maar God **alleen** geeft die groei. Dat betekent. &t het Woord **ruimte** wil hebben. Dat het **wil** uitpraten. **God** wil zelf **uitleggen** wie Hij is. Zonder dat wij Hem halverwege in de rede vallen of bij voorbaat **van**gen in onze modellen.

Hier ligt een bijzondere taak voor de zielzorger, om een oud maar treffend woord te gebruiken. Op de vraag 'Wie is God? Welke indruk hebt u van Hem?' kan in een open gesprek soms een **heleboel** worden ontdekt **wat** niet **klopt** met het **wen**zen en het **spreken** van God. Of **men** gebruikt termen die zo geijkt zijn, dat de ware betekenis niet wordt verstaan. Of men koestert verwachtingen die meer uit de mens voortkomen dan uit Gods zelfopenbaring. 't Ligt **allemaal** voor de hand, maar het is **keer** op **keer** een **ontdekking** als je het **aanwijst**, Daarbij is het dan wel de kunst, en dat **vraagt** **zéker** enige oefening, dat wij onbevangen leren luisteren naar het Woord dat groeien wil. En

dat wij zo ook spreken, van daar-' uit, **zonder** te vervallen in voorspelbare, **overbekende** uitdrukkingen. Dat is niet **gemakkelijk** als je f jaren gereformeerd bent. Dan heb je **al** zoveel kennis voorgesorteerd, **dat** ieder **fris** woord meteen kan worden gesmoord en ingepast in een reeds lang bestaande gedachtengang.

Geen kwaad woord over onze drie Formulieren van Eenheid, we hebben ze hard nodig. Maar het bewaren van de leer kan **nooit** in de plaats komen van het onbevangen luisteren naar en het spreken vanuit het Woord zelf. Zodat Gods spreken **zèlf** wortel kan schieten en **leven** kan geven.

Wellicht is dat de **zwakke** plek. Misschien hebben wij te gemakkelijk de indruk, dat wij van God **allemaal** hetzelfde en het **goede** beeld hebben, Zodat **dàt** in een huisbezoek geen onderwerp van gesprek **meer** is. Terwijl intussen iedereen **zo** zijn eigen gedachten heeft, **ongecorrigeerd**, soms al jaren lang. De ervaring leert, dat het heel zinvol kan zijn deze **beeldvorming** eens aan de orde te stellen. Een positief (neven)effect daarbij is, dat het ingaan op dit soort vragen het voor de mens gemakkelijk maakt rechtstreeks te spreken vanuit zijn hart.

Vader

De meest duidelijke en overtuigende voorstelling die God van Zichzelf geeft is, dat Hij onze **Vader** is. Maar helaas, door toedoen van aardse vaders en moeders roept deze **Vadernaam** nogal eens **ongewenste** reacties op. **Menig** vaderbeeld ligt in duigen, en het moederbeeld ligt ernaast. Als je van huis-uit de indruk hebt meegekregen dat je liefde moet verdienen, dat je aandacht moet trekken, dat je je verdriet moet verbergen, dat je je problemen zelf moet oplossen. &t vooral je gedrag belangrijk is, enz., enz., ligt het voor de hand dat je God als Vader niet weet te vinden.

KERNREDACTIE:
PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. GJ. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:
DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. IMBRUJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RIJTER,
DS. J. DE SNOO.

MEDEWERKERS:
J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK,
DRS. H. VELDMAN.

REDACTIE-ASSISTENT:
W. L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kempen. Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA C Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:
Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25, 4460 AA
Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:
f 85,75 per jaar: f 46,25 per halfjaar, **m**-
ten f 70,25 per jaar **m** **te**land:
f 144,50 per jaar (zeepost).
Een abonnement kan per maand ingaan,
maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee
maanden voor het verstrijken van de beta-
lingstermijn (opzegging van jaarabonnement
vóór 1 november, van een halfjaarabonne-
ment vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).
De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij
de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:
Prijs: f 0,84 per mm. Contracttarief op aan-
vraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de
uitgever is het niet toegestaan artikelen uit
dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Wat **kun** je dan als **ouderling**? Is dit nog te corrigeren? Soms **hoor** je het **advies** om de **Vadernaam** dan **maar** te laten **rusten**, **wanneer** hij te veel negatieve gedachten oproept. Ik kan dat wel begrijpen, **maar** toch is het jammer. Want het is een **Woord** van God, **vol** leven en **groei**-kracht, het **kan** juist **zo** **genezend** zijn.

Mijn ervaring is inmiddels, **dat** het vader- en mixder-zijn van God wel degelijk een positief beeld kan **bieden**, **ook** in situaties van sterk negatieve ervaringen. **Maar** **dan** **moet** je **het** als ouderling niet koppelen aan de **vader** en de **moeder** die een negatief beeld hebben opgetrokken. **Nee**, **vraag** dan de **persoon** met wie je **spreekt**, **hoe** hij of zij zich **zelf** voorstelt als **vader** of als **moeder**. Misschien **zijn** ze **dat** al, of **anders** kunnen zij zich dat vast wel indenken. 'Hoe **zou** jij dat **doen** als **vader**, of als **moeder**?'

Wet voordeel van deze **beeldvorming** is, dat er nog geen **fouten** aan kleven. **De** **gedachten** naar de **eigen** kinderen toe, al moeten ze nog geboren worden, zijn **heel** bruikbaar.

'Zou **jij** je **kind** pas liefhebben, als het iets presteerde?' Natuurlijk **niet**!

'Zou **jij** je **kind** liefde laten verdienen?' De gedachte **alleen** al...

'Zou **jij** je verstoppert voor je **kind** dat **naar** je zoekt? Zou **jij** het **alleen** laten in **zijn** problemen? Of zou je het dan juist helpen **en** je **arm** er omheen **slaan**?'

'Zou er ook ruimte zijn voor een **eigen** ontwikkeling? Een vallen en opstaan? Of moet het kind meteen alles helemaal goed **doen**?'

En zo **kun** je **nog** een hele tijd door gaan, Met als **rode** draad: 'Als je zelf zo niet wilt zijn, **denk** dan **ook** **niet** dat God zo is!'

Verzoening

Nu kan misschien de **indruk** ontstaan, dat op **deze** manier de **zonde** wordt uitgehold. **Zonde** is immers meer dan een (kinderlijke) fout, **het** is schuld. **Vanwege** je zonden kun je verloren gaan.

Welnu, daar gaat **geen woord** van **af**. Maar wel wil ik graag **serieus** nemen, dat God om Christus' wil **mijn** God en mijn Vader is (zondag 9 HC). Het **pastorale** **gesprek** **mag** **zijn** **uitgangspunt** **nemen** in de **verzoening** **die** is aangebracht. Niet als een gepasseerd station, want verzoening is **ook** een dagelijkse activiteit van onze Heiland. **Maar** wel als een zeker vertrekpunt om zijn en **onze** Vader werkelijk te **vin**-den. En om **afstandscheppende** beelden **radicaal** op te ruimen.

Kerkelijk leven

Misschien vraagt iemand zich nu **af**, of dit nog wel 'Kerkelijk Leven' is. Misschien **niet** in de gebruikelijke zin. Maar het is **wel** uit het **leven** gegrepen! Juist daarom zou ik wilkn vragen hier aandacht aan **te** **scheden**.

Soms kan het huisbezoek een enorme **opgave** lijken. **Hoe** **praat** je als ouderling het **uur** vol? Werken **de mensen** wel een beetje mee, en **zo**? **Maar** dat soort vragen **versmelten** als sneeuw voor de **zon** als je je een beetje kunt voorstellen welke aanslagen op een levend geloof **mo**-**gelijk** zijn.

Daarom is het **niet** verkeerd als **de**-ze zaken van te voren in de kerke-raad **zouden** worden **doorgespro**-ken, voordat de huisbezoeken be-ginnen. En **zéker** met de **ambtsdra**-gers die net bevestigd zijn en **wei**-nig ervaring hebben. **Gelukkig** ge-beurt dat steeds meer. **Laat** iemand met **ervaring** wat situaties **kort** op **papier** **zetten**, **gedachten** en **opmer**-kingen die je kunt **tegenkomen**.

Niet zozeer om een **stuk** **gespreks**-techniek door te nemen, dat is een heel ander verhaal. **Maar** om sa-men **inhoudelijk** na te gaan, waar de dwalingen **zitten** van deze tijd, hoe je die kunt signaleren om **men**-sen ervan te **bevrijden**. Dwalingen van **buitenaf** hebben we **meestal** wel aardig in de **gaten**, **maar** wan-neer ze huizen in de **harten** van de gelovigen **zitten** ze **vaak** (**onbe**-wust) grondig **verstopt**. Evenzo is een **onchristelijke** levenswandel

iets, dat meteen in het oog loopt. Toch **houden** ouderlingen zich **be**-zig met leer **en** **leven** van de ge-meenteleden, in die volgorde (zie **bevestigingsformulier**).

Aan die inhoud van de ambtelijke dienst **hoop** ik met **deze** artikelen een **kleine** bijdrage te hebben gege-ven. Bedoeld om van het huisbe-zoek echt iets **waardevol**s te maken.

¹ De uitdrukking is van W.C. van der Horst, die hierover schreef in twee nummers van *Bij de Tijd*, april en mei 1995. Als ouderling in Zwolle-centrum heeft hij de vinger be-hoorlijk goed aan de pols van (jong) kerke-lijk Nederland Mijn ervaring is, dat hij hier-in gelijk heeft, helaas.

DE AFSCHIEDING VAN DR. J.J.C. DEE

M. te Velde

De laatste week van juli verscheen er in kerkelijk Nederland een bericht dat onze bijzondere aandacht verdient. Per 23 juli 1995 heeft dr. J.J.C. de., hervormd predikant in Twijzelerheide, zich van de Nederlandse Hervormde Kerk afgescheiden en zich gevoegd bij de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken.

Dr. Dee is onder ons al langere tijd geen onbekende. In 1990 promoveerde hij aan onze universiteit in Kampen op het eerste deel (1890-1934) van een biografie over prof. dr. K. Schilder. Dat was een uitzonderlijke gebeurtenis: een hervormde dominee die in Kampen promoveerde.

Sindsdien kreeg dr. Dee onder ons meer bekendheid. Niet alleen als publicist over K. Schilder. Maar ook vanwege zijn opkomen voor de trouw en gehoorzaamheid aan Gods Woord in de Hervormde Kerk. o.a. via de Confessionele Vereniging. Van gereformeerde kant werd het optreden van dr. Dee al langere tijd met broederlijke belangstelling gevolgd.

Nu heeft dr. Dee dan de belangrijke beslissing genomen om de Hervormde Kerk te verlaten en zich beschikbaar te stellen voor de evangeliedienst in de vrijgemaakte Gereformeerde Kerken. We zijn er dankbaar voor. En we willen die dankbaarheid ook publiek uitspreken in de kolommen van *De Reformatie*.

Er is heel wat christelijke moed en geloof voor nodig om een zo ingrijpende stap te zetten! De 'Verantwoording van een keuze' die dr. Dee publiceerde begint niet voor niets met een verwijzing naar 'de boog van Gods voorzienigheid' boven zijn leven. Er was bij hem een 'geleid worden door Gods vader-

hand'. Wij eren die leiding van onze God en begroeten dr. Dee met blijdschap als broeder in de Gereformeerde Kerken.

Graag wil ik hier een en ander uit de verantwoording van dr. Dee doorgeven. Bij een zo opvallende gebeurtenis als het gereformeerd worden van een hervormd predikant is het goed te luisteren naar wat hem beweegt.

Gehoorzaamheid

Opmerkelijk is dat dr. Dee niet verzuimt om het g~~e~~ in & Hervormde Kerk te noemen. Hij && dan met name 'aan de plaatselijke gemeenten, waar veel trouw aan en liefde tot de kerk wordt gevonden, waar kinderen van God zijn die van hun geloof in de enige Naam onder de hemel gegeven tot behoud getuigen, waar de verkondiging nog is van de leer der zaligheid'.

Waarom dan toch dit heengaan? Dr. Dee heeft daar veel over nagedacht. Vooral door de bestudering van K. Schilders werk voelde hij zich *existentieel* aangesproken. Bij Schilder ligt immers heel veel nadruk op het *normbesef*. Als je eenmaal hebt gezien, wat de HERE van je wil, dan kun je je daar niet van afmaken. Dan kom je *a* vierkant voor te staan. Dan word je geroepen en gedrongen tot een keuze, een radicale keuze. Juist ook op het punt van de kerk, die 'pijler en fundament van & waarheid' is (1 Tim. 3 : 15).

De spil van Dee's beslissing is de roeping *gaveest tot gehoorzaamheid*. Om het in belijdenis-taal te zeggen: ieder wordt geroepen om de hals te buigen onder het juk van Christus.

Kerkelijk leven Vervreemding

Terwijl dr. Dee toegroeide naar een voluit serieus nemen van Gods gebod tot gehoorzaamheid ook in zake de kerk, zag hij tegelijk in de Hervormde Kerk een proces in omgekeerde richting. In 'Samen op Weg' bijvoorbeeld zag hij een koets die steeds verder afvoert van Schrift en belijdenis.

In zijn werk als predikant kreeg Dee te maken (zoals hij schrijft) 'met een kerkelijk leven, dat zich (...) steeds meer vervreemdt van hetgeen voor de kerk van Christus wezenlijk en kenmerkend is. De on gehoorzaamheid aan Gods Woord en aan de door de kerk zelf aangenomen belijdenis is overal met de handen te tasten. Van die kerk mag ik niet langer lid zijn. In die kerk kom ik niet langer als predikant dienen'.

Is er dan in de Hervormde Kerk niets goeds meer? Jawel, maar die kerk als geheel is een 'hotelkerk': 'alle stromingen vinden er onderdak, maar de eenheid in het ware geloof ontbreekt'. Ze wordt 'door menselijke meningen en bij Q kerk niet passende structuren (...) overheerst'. Dat belemmert haar om als kerk van Christus te functioneren.

De Schrift als door de Heilige Geest ingegeven Woord, waartegen niets valt in te brengen (art. 3-7 NGB.) heeft er niet het beslissende woord. Er is een 'voortwoekende Schriftkritiek'. En er is geen leertucht ondanks de mooie woorden van artikel X van de hervormde kerkorde, dat de kerk 'alles weert wat haar belijden weer spreekt'. Dr. Dee noemt dit 'kerkelijke dubbelhartigheid'.

In zo'n *gedeformeerde kerk* waar

leugen en waarheid in principe dezelfde rechten hebben, kun je niet wezen. Als een kerk zich zo van haar Heer en van zijn Woord vervreemdt, dan maakt ze – en het is een schande! – de ware gelovigen tot vreemden in eigen huis.

Dr. Dee toetst de Hervormde Kerk aan de drie kenmerken van de kerk die de Nederlandse geloofsbelijdenis in art. 27-29 noemt. En hij komt tot de conclusie: het is 'binnen de Hervormde Kerk als geheel zo slecht gesteld, dat afscheiding van haar geboden is om, in de Gereformeerde Kerken, weer ingang te vinden in de kerk van Christus'.

Daarin spreekt Dee dezelfde taal als die van 1834 en 1886 en 1892: breken met de Nederlandse Hervormde Kerk is door Gods Woord en de gereformeerde belijdenis geboden en dus noodzakelijk!

Kerkvisie

Dr. Dee gaat in zijn verantwoording ook in op het heersende 'volkskerkelijke denken' in de Hervormde Kerk. Hij laat zien, dat de idee van de Hervormde Kerk als nationale volkskerk alle nadruk legt op het gegeven instituut in plaats van op de kerk als vergadering van de gelovigen. Het instituut wordt zo boven de Schrift geplaatst. Want het Woord kan zo niet meer functioneren als 'scheidingmakende macht tussen geloof en ongeloof'. In m'n eigen woorden gezegd: het Woord wordt aan banden gelegd met behulp van het vooroordeel van eigenwillig ruim getrokken kerkgrenzen. In zo'n kerk wordt de gehoorzaamheid aan de Here regelmatig gefrustreerd door de binding aan het instituut. Het instituut is immers onaantastbaar gemaakt en de eenheid in geloof en belijdenis wordt daaraan ondergeschikt gehouden.

Terecht noemt Dee dit een 'statisch denken over de kerk'. Het historisch gegeven instituut, 'de kerk der vaders', heeft een nagenoeg

onverliesbare positie gekregen. Dat instituut wordt feitelijk gehanteerd als laatste norm voor de grenzen van de kerk. Gods trouw en verbondsbeloften gelden niet alleen voor de gelovigen en hun kinderen, maar ook voor het hervormde instituut.

Zo sluit men zich in de hervormde kerkvisie af voor wat werkelijk de kenmerken van de kerk moeten zijn: gehoorzaamheid aan de Schrift, gebondenheid aan de belijdenis en een gereformeerde kerkregering.

Getuigenis en appèl

Dr. Dee heeft met zijn afscheiding en zijn publiek getuigenis een belangrijke kerk-opbouwende daad gesteld. Trefzeker heeft hij ook de grote zwakte blootgelegd van de positie van o.a. de broeders en zusters van de Gereformeerde Bond, voor wie het axioma 'wij blijven in de Hervormde Kerk' altijd weer voorafgaat aan alle andere geloofsartikelen.

Dee roept kerkeraad en gemeente in Twijzelerheide en verder ook de hervormde kerkvergaderingen op om 'te ijveren voor herstel van de kerk naar de eisen van Schrift, belijdenis en gereformeerde kerkregering'.

En wanneer dat herstel niet mogelijk blijkt, dan 'dient een ieder de roeping te verstaan om de gehoorzaamheid die de Here vraagt op de eerste plaats te laten komen en de gebondenheid aan het gegeven instituut van de Nederlandse Hervormde Kerk los te laten'. Zolang er in de Hervormde Kerk geen wederkeer is tot de ware dienst van God, is afscheiding geboden.

We hopen van harte, dat het getuigenis en het appèl van dr. Dee het oor en hart van veel ware gelovigen in de Hervormde Kerk mogen bereiken. En dat ze er door Gods genade gelovig gehoor mogen vinden. Wie zijn gereformeerde belijdenis serieus neemt, moet die zich niet van een tot hotelkerk gewor-

den historisch instituut afscheiden, juist om samen met anderen in de kerk van Christus te blijven?

Laten we de Here God ootmoedig bidden om zijn trouw-makende en gehoorzaam-makende Geest voor vele duizenden die op kerkelijke dwaalwegen gaan.

DE HELE GROTE MOND GESNOERD

C.J. Harryvan

'...dan zal heel de aarde weten, dat Israël een God heeft, en heel deze menigte zal weten, dat de HERE voor de overwinning geen zwaard en lans nodig heeft.'

1 Samuel 17,46 en 47

Gebral in het dal

Het is altijd weer spannend. De Bijbei is opvallend gedetailleerd. Nauwkeurig wordt hij beschreven. De camera 'pakt hem' van kop tot tenen. Het koper schittert in de zon. Daar staat hij. De reus. Wie ziet het in gedachten niet voor zich? Het dal tussen de twee legers in. Aan de ene kant dat van de Filistijnen. Aan de andere zijde dat van Israël. De Filistijnen voeren de druk op. Zij hebben een prachtige soldaat in hun gelederen. Een wandelende vesting. Een levende tank. Deze braakt geen zwarte wolken gasolie, maar breekt wel Israël's moreel! Veertig dagen achter elkaar hoor je het geschamper door het dal. Het lijkt alsof hij op vaste tijden zijn wapen hanteert! 's Morgens, als ieder wakker wordt, hoor je 'm al weer... 's Avonds voor het slapen gaan is zijn geluid nog te horen. Het volk Israël staat ermee op en gaat ermee naar bed. En wie niet slapen kan, hoort het in zijn hoofd nog steeds.

Oorlog in woorden

Wie is er niet bang? Twee keer wordt het verteld. Telkens als Goliats woorden klinken, worden Saul en de Israëlieten verschrikkelijk bang (vs. 11). En als ze hem zien, slaan ze hevig geschrokken op de vlucht (vs. 24). Maar Goliats wapens lijken op dit moment niet eens zo belangrijk te

zijn. Je krijgt veel meer de indruk dat zijn schamperen doel treft! Soms oudste middel om mensen te verleiden werkt nog altijd! Niet alleen blikken, ook woorden kunnen verlammen. Een opvallende trek in dit verhaal. Pas aan het einde volgt het verslag van de veldslag. Maar alle nadruk valt op wat er gezegd wordt. Door Goliat. En daarna door David. Hij zegt het in vs. 36: Goliat heeft de slagorden van de leven-& God getart. Zijn Naam staat op het spel. Zijn Naam is verbonden aan het volk Israël. Maar Hij is uitgedaagd. God zal laten zien vandaag, wat Zijn gezalfde kan. Als God met je is...

De kop vermorzeld

Een steen uit Davids slinger treft Goliats hoofd. Die valt voorover. Op zijn mond! David geeft hem vervolgens de genadeslag en neemt zijn hoofd mee. En van het ene op het andere moment zijn de rollen omgekeerd. De Filistijnen, die zich veilig voelden, lijden een gevoelige nederlaag. David neemt het hoofd mee. Maar zijn wapens legt hij in zijn tent. Dit detail zegt het nog eens dat niet de wapens interessant zijn. Maar die hele grote mond die gesnoerd is.

Moordenaar

Pas als de kop van de Tegenstander vermorzeld is, is het uit met wat er allemaal uit zijn mond komt. Alle laster. Dan pas zwijgt de leugenaar voor het eerst. En tot die tijd zal die er alles aan doen het woord te nemen. Om de lelijkste gedachten hardop over de moordenaar van het begin. Zijn wapen is vooral zijn mond!

M meditatief

God te ventileren. En om de moed van christenen kapot te maken. Onze Here Christus noemt de duivel De leugen! Een sfeertje schep pen... van haat. Nee, dat is zo lelijk. Van hatelijkheid dan. Als je elkaar schamper, heb je daar immers al je aandacht bij nodig. En verslapt, zij het een ogenblik, de aandacht voor de leugenaar van buiten. Een sfeer van je schamen voor elkaar. 'Geloof jij dat nog echt? Dat had ik niet van je gedacht. Ik had gehoopt dat jij bij onze (moderne) stroming hoorde.'

Serius

De duivel weet waar de spleet zit in het pantser van Gereformeerden. Ze zijn heel knap. Ze weten heel veel. Maar misschien raakt de leugenaar hier mijn tere hart: dat ik er alvast van uitga dat wonderen niet meer bestaan. Dit wonder: een-drachtig protest tegen de leugen. ik win! God gaf ons geen lans, maar Zijn woord. En het gebed. En wonderlijk genoeg zijn dat de wapens waarmee je het alleen redt.

Schriftstudie

In twee voorgaande artikelen besprak ik hoe in de zendingswetenschap resten van Gods openbaring in de culturen van de volken worden gewaardeerd en plaatste daarnaast wat de bijbel erover zegt in Handelingen 14, 8-18; 17, 76-33 en Romeinen 1, 78-32. In dit artikel komen tot slot de 'verlossingsanalogieën' van Don Richardson ter sprake naast Prediker 3,71.

1. 'Verlossingsanalogieën'

Het verhaal van het zendelingsecht-paar Don en Carol Richardson heeft veel indruk gemaakt. Richardson heeft het beschreven in zijn boek *Vredeskind*.¹ Ze werkten onder de Sawi's in het Zuiden van Irian Jaya. Ze ontdekten dat in de stamcultuur bedrog hoog stond aangeschreven. De werkelijke helden zijn mannen die vriendschappen sluiten met het doel later de bevriende mensen te doden en op te eten. In Sawi-idioom: 'de vriendschap vetmesten voor & slachting'. Deze hoogste vorm van Sawi-cultuur betekende een schok voor Don en Carol. Op deze manier werd natuurlijk een lange reeks van moorden ingezet als weerwraak. Bovendien zagen ze ook andere vormen van bedrog, toverij, pervers overspel, enz. Maar het meest teleurstellende was wel dat de bevolking beslist geen interesse toonde voor de verlossende boodschap van het evangelie. Men toonde uiteindelijk meer eerbied en interesse voor Judas dan voor Jezus!

Ze gaven niet op. Er moest een sleutel zijn. Er moest een manier te vinden zijn waardoor de communicatie

met deze mensen tot stand kon worden gebracht. Op een goed moment, na jaren ploeteren, werd hun de sleutel in de schoot geworpen. De oplossing kwam toen de mensen aankondigden dat ze 'koud water op elkaar zouden sprenkelen', de uitdrukking voor het maken van vrede tussen twee gemeenschappen.

Voor het sluiten van vrede tussen twee clans moet een feest georganiseerd worden, het feest van de *tarop tim*, het vredeskind. De gemeenschappen wisselen kinderen uit. De mannen leggen hun hand op een kind van de stam en onder groot ceremonieel wordt hun kind gegeven aan de andere clan. Deze clan ontvangt het kind en daarmee is een einde gekomen aan het eindeloze vechten en wreken, zolang het vredeskind leeft. Dit gebeurt wederzijds. Toen de Richardsons dit meemaakten, begrepen ze dat hier de sleutel lag.

Don Richardson noemt dit een *redemptive analogy*, niet zozeer een aanknopingspunt, als wel een middel tot communicatie, een sleutel om het hart te openen. Een sleutel, door God eeuwenlang in de culturen sluimerend gelaten, om uiteindelijk ontdekt te worden en gebruikt te worden om mensen tot de

verlossing in Christus te brengen. Lat... vond hij nog andere 'verlossingsanalogieën'. Hij beschouwde ze als Gods sleutel naar het hart van de mensen, een door het Nieuwe Testament goedgekeurde benadering voor evangelisatie van cultuur tot cultuur. Richardson noemt vele voorbeelden: de rechtvaardige mens van Socrates, de onbekende god van de Atheners voor Paulus, de Logos van de apostel Johannes, enz. Hij beschreef zijn theorie in zijn boek *Eternity in their hearts*.²

Als mensen beweren een sleutel voor het openen van mensenharten gevonden te hebben, is dat een verblijdende zaak. Maar wat is nu & waarde van de sleutel die Richardson meent gevonden te hebben? De verlossingsanalogieën functioneren bij hem in het kader van de communicatie-modellen als een opener van het hart. Nu heeft Richardson zeker wel aandacht voor het werk van de Heilige Geest bij het werken van geloof en bekering, maar de sleutels zijn een voorwaarde geworden om het zendingswerk tot een succes te maken. Zolang de sleutel niet gevonden is, kan de communicatie niet plaatsvinden. Ik denk dat hij hier de communicatiewetenschap ernstig overschat. Met wetenschappelijke nauwkeurigheid kan men de uitkomst geven. Als de juiste methode maar gehanteerd wordt. Hier zit ook het verschil met de gereformeerde leer over het werk van de Heilige Geest. De methode van communicatie moet natuurlijk perfect zijn en mag wetenschappelijk uitgekiend zijn, het hart wordt slechts opengebroken door de werking van de Geest. De verkondiger van het goede nieuws legt het evangelie met een indringend appèl voor de deur en klopt aan, maar de Geest

brengt het naar binnen, na zelf de deur open gedaan te hebben.

Een onuitroeibaar verlangen?

Richardson verklaart de aanwezigheid van 'resten van openbaring' uit de openbaring van God aan alle mensen. Zoals bij Melchisedek nog kennis van God te vinden was, zo is er ook bij de volken nog kennis te vinden, al is wel veel verloren gegaan. Deze kennis volgens Richardson een onuitroeibaar verlangen naar God. Om dit aan te tonen wijst hij op drie verschijnselen.

1. *De ene god.* De Grieken werden door Epimenides van Kreta teruggeroepen naar de dienst van de ene god en daarvan is volgens hem het altaar aan de onbekende god in Handelingen 17 een bewijs. Paulus kon hierbij aansluiten en het evangelie zo communiceren. De Inca's hebben de hervorming van Pachacuti gekend, de terugkeer naar het vereren van de ene ware god die de schepper van alles is, Viracocha. Ondanks de verwoesting van de gehele Inca-cultuur door de Spanjaarden, is het verlangen naar de ene ware scheppergod bij de Inca's blijven bestaan. De Santals uit India hebben het verhaal over de ene scheppergod Thakur Jiu die de plaats van de vele goden inneemt. Zo ook de Mbaka's uit Midde-Afrika en de Koro-stam. In China vereerde men al vóór Confucius, Tao en Buddha de hemelgod Shang-Ti, die volgens Richardson wel overeenkomsten vertoont met de Almachtige, El Sjaddai. De Koreanen weten nog vaag iets van de almachtige god Hananim.

2. *Het verdwenen boek.* Diverse volken vertellen verhalen over een verdwenen boek met woorden van leven, bijv. de Karen, de Kachin en de Lahu in Birma. Volgens Richardson was Abraham toen hij uit Ur geroepen werd in een situatie als die volken: ze herinneren zich nog veel van de schepper(god), maar de zuivere kennis is bedolven onder de aandacht voor de vele nieuwe goden. De zendeling kan

hierbij aansluiten en erop voortbouwen. De mensen met het verdwenen boek zijn, volgens Richardson, misschien wel 'andere schapen, die niet van deze stal zijn' (Joh. 10), maar wel geweid moeten worden.

3. *Gewoonten die doen denken aan het evangelie.* Soms hebben volken vreemde gewoonten, zoals de eerder genoemde vredeskind-rituelen bij de Sawi's op Irian Jaya. En de kring van stenen waarbinnen een Dani op Irian Jaya niet gedood mag worden, ook al is hij in staat van oorlog of heeft hij de doodstraf verdiend. Zulke 'verlossingsanalogieën' worden ook gevonden in verschillende gebruiken bij de Indianen van Noord-Amerika en de Dayaks van Kalimantan.³

God beloofde Abraham dat hij tot een zegen voor de volken gesteld zou worden. Deze belofte noemt Richardson een factor van groot belang voor de verkondiging. Omwille van de belofte aan Abraham heeft God ervoor gezorgd dat bij verschillende volken een beetje kennis over Hem aanwezig is gebleven. Daarmee is volgens Richardson de mogelijkheid om het evangelie te communiceren gegeven. De verkondiging van het evangelie kan de aanwezige resten activeren. De verkondigers van het evangelie kunnen erbij aansluiten. Bij deze voorstelling van zaken zijn heel wat vragen te stellen. Ik beperk me tot een drietal kanttekeningen. In de eerste plaats is te wijzen op de overschatting van de communicatieleer. Hierdoor wordt de vrijheid die het werk van de Geest kenmerkt onverantwoord ingesnoerd. Ik heb er boven al kort op gewezen, ik kom er uitgebreider op terug bij het opmaken van de balans. In de tweede plaats is er de uitleg van de uitdrukking 'de eeuw in hun hart' uit Prediker 3,11. Richardson vindt hier fundamenteel schriftbewijs voor een 'ingebakken' verlangen⁴ naar God op grond van nog aanwezige kennisresten. Ik wijd aan deze tekst & volgende paragraaf. Tot slot is er nog wel iets te zeggen over de &in-

ding die Richardson legt met de belofte aan Abraham.

3. De eeuw in hun hart (Pred. 3,11)

Het bewijs voor een 'ingebakken' verlangen naar God, gevoed door oude resten godskennis, meent Richardson te vinden in de tekst: 'ook heeft Hij de eeuw in hun hart gelegd' (Pred. 3,11). Het is maar zeer de vraag of deze geheimzinnig klinkende uitdrukking doelt op nog aanwezige kennis van God of eventueel een verlangen naar God. Vers 10 zegt: 'Ik heb in ogeschouw genomen ~~K~~ bezigheid, die God ~~m~~ de mensenkinderen gegeven heeft om zich daarmee te kwellen'. En dan volgt vers 11: 'Alles heeft Hij voortreffelijk gemaakt op zijn tijd; ook heeft Hij de eeuw in hun hart gelegd, zonder dat de mens van het werk dat God doet, van het begin tot het einde, iets kan ontdekken'. Voor de uitleg van de uitdrukking 'de eeuw in hun hart' zijn m.i. drie punten van belang.

1. *De betekenis van 'eeuw'.* Het is de vertaling van het Hebreeuwse woord 'olam' dat 437 keer voorkomt in het Oude Testament. Het betekent 'lange, onafzienbare tijd', 'duur' en het kan zowel op het verleden als op de toekomst betrekking hebben. Het heeft niets te maken met ons filosofische begrip 'eewigheid' of 'tijd', of met 'eewigheid' in onze overdrachtelijke zin als boventijdelijkheid. 'Olam' is in de Bijbel op de tijd betrokken. Von Rad stelt dat in het Oude Testament tijd altijd als 'gevulde tijd' verstaan moet worden, een afgebakende tijdsperiode.⁵

Daarmee vervallen interpretaties als:

- het menselijke verlangen naar eewigheid, een soort ingeschapen ontevredenheid met het tijdelijke
- een eeuwig verlangen om de zin van het leven te ontraadselen.⁷
- het goddelijke in de mens.
- het bewijs dat de mens tot het eeuwige leven geschapen is.⁸

2. *De parallel met de volmaaktheid van de schepping.* De onmiddellijk voorafgaande verwijzing naar de voortreffelijkheid, de volmaaktheid van de schepping is veelzeggend. Immers, in de schepping is voor alles een tijdsduur en een tijdstip vastgesteld. In de volkenwereld zijn de verhalen over de aanvankelijk volmaakte schepping schering en inslag.⁹ Daar blijkt uit dat er bij de volken een universeel besef leeft dat de schepping oorspronkelijk 'gaaf' was. Door allerlei oorzaken 'ging het mis' en leven de volken nu in een gebroken werkelijkheid. De gaafheid van het goddelijke begin klinkt ongetwijfeld mee in de uitdrukking 'de eeuw in hun hart'.

3. *De verbinding met het hart van de mensen.* Het woord 'olam' moet hier in nauw verband met 'hun hart' worden verstaan. In 'het hart' (*leb*) van de mens bepalen drijfveren, gevoelens, kennis en wijsheid samen het bestaan van de mens in zijn wereld. God heeft de mens bekend gemaakt met de orde van zijn wereld. In deze verbinding moeten we 'olam' opvatten in de zin van het verbondsrechtverkeer. In religieuze zin dus, als uitdrukking van de onvergankelijke instellingen, de wet die niet veranderd kan worden.¹⁰

Bij dit laatste ligt m.i. ook de insteek voor het inperken van de betekenis van het woord 'de eeuw'. Het verwijst naar Gods eeuwige, bekendgemaakte wet. Zo komt ook de connectie met **R** 1, de 'algemene openbaring', binnen het gezichtsveld: "Want hetgeen van Hem niet gezien kan worden, zijn eeuwige kracht en goddelijkheid wordt sedert de schepping met het verstand doorzien, zodat zij geen verontschuldiging hebben" (vs. 20). Gods wil is bekendgemaakt, ze kunnen het weten, maar zijn waarheid wordt door de volken in ongerechtigheid ten onder gehouden: ze hebben God niet gedankt en geëerd. Het hart is duister geworden. De majesteit van de onvergankelijke God is vervangen door hetgeen lijkt op het beeld van een vergankelijk mens, van vogels, van

viervoetige en van kruipende dieren' (vs. 23). Maar het was hun bekend gemaakt! De eeuwige wet van God was hun bekend gemaakt. De 'euw' was in hun hart. Desondanks zijn ze het contact met Gods werk kwijtgeraakt. Dat is ook Prediker 3, 11: 'van het werk dat God doet, van het begin tot het einde, kan de mens niets ontdekken'. De herinnering aan een gaaf begin en aan de goddelijke orde wordt vervaagd door en vermengd met een dikke laag ongerechtigheid.

4. De waarde van de kennisresten: balans

Het is tijd de balans op te maken. De vraag was: is er nog kennis van God in de religies van de volken? En wat is de waarde van die kennisresten? In elk geval zullen de bijzondere plaats van Melchisedek in de heilsgeschiedenis en de beperktheid van wat we over deze 'koning van Salem en priester van de Allerhoogste God' weten, ons verhinderen verregaande vergelijkingen te trekken tussen zijn functie en dienst in het Oude Testament als dienaar van de HERE en de cultus van de volken van de wereld in de geschiedenis na Pinksteren. Dat de betekenis van de belofte aan Abraham doorwerkt in de geschiedenis, is met de belofte zelf gegeven: 'in u zullen alle geslachten op de aardbodem gezegend zijn'. Aan de vervulling van die belofte is vóór en ná de komst van Jezus Christus in het vlees gewerkt. Érvóór door het wonder dat mensen naar Israël gingen om zich bij het verbondsvolk te voegen en zó deel te krijgen aan het heil van de HERE. De Bijbel spreekt ervan, ook al zijn het enkelingen die de stap van de bekering tot de God van Israël en het volk Israël gemaakt hebben. En ná het komen van Christus in het vlees werden en worden de volken van de aarde gezegend door het wonder van de verkondiging van het evangelie in de volkenwereld, letterlijk tot aan de einden der &'. We zien gebeuren dat mensen 'vastgrijpen de slip van een Judeese man' en met het volk van God verder wil gaan, omdat zij 'gehoord hebben dat

de Here met hen is' **M** 8,18-23). Het wonder van het geloof en de bekering zit in de Geest die werkt met het Woord. Het is speculatief de resten van kennis van God of een godheid, of het heimwee naar een verloren boek, of het bestaan van merkwaardige verlossingsanalogieën in direct verband te hangen met de zegen aan Abraham met betrekking tot de volken. Het is evenmin juist om in die 'communicatie-factor' een werking van de Geest te zien die 'ondergronds' alvast M g geweest is met de voorbereiding van de het evangelie. De Geest waait waarheen Hij wil, maar kunnen wij die sporen van de Geest traceren, als wij gebonden zijn aan Woord en Geest? De Engelse zendingsman Lesslie Newbigin wijst erop dat de wereldbeschouwing en de religie van de volken totaal verschillend is van Gods openbaring. Er is géén openbaring van Gods genade aan het werk in de niet-christelijke godsdiensten." Uitgangspunt is de enige zekere werkelijkheid van de persoon van & verkondiger en de behoefte aan verlossing bij de hoorders. Newbigin werkt dit verder uit aan de hand van de zondeleer: hoe krijgen we zekerheid dat God onze zonde wil vergeven? Een Hindu zou zich uitsluitend willen wenden tot een god die die zekerheid zou geven. Uit het antwoord van de Hindu op die vraag naar de zekerheid van & vergeving van & blijkt al dat het geloof van de Hindu en de christen totaal verschillend is. Vergelijking tussen de twee heilswegen is uitgesloten. Het gaat in feite tussen zelfverlossing of verlossing in Christus. Omdat er geen overeenkomst, geen continuïteit is, blijft de noodzaak om het evangelie te verkondigen bestaan. Voor Richardson is weliswaar Christus voor de zondige mens de enige weg tot God, maar er is toch ook een andere weg gegeven. Het is weliswaar een smalle en onbetrouwbare weg, maar er is toch een andere mogelijkheid tot God te komen. Hiertegenover stelde Kraemer dat, zoals de

Joden de weg naar de verlossing hebben afgewezen, ook de anderen de openbaring van God kunnen verwerpen.¹³ Wat volgens Kraemer uniek is in het christendom, is de goddelijke zelfontsluiting. Gods openbaring wordt door gezonden mensen bekend gemaakt: de verkondiging van het evangelie in de wereld. Als er een andere weg zou zijn naar het heil, dan zou de weg van de verkondiging niet nodig zijn.

De pre-Abrahamitische openbaring, in Genesis 1-11, is goeddeels verloren gegaan in de zonde van de mensen. Richardson noemt dat de Sodom-factor. De kennis van God is verloren gegaan, of in elk geval tot verwrongen kennis geworden. De godsdienstige gegevens uit de volkenwereld dienen getaxeerd te worden met behulp van Romeinen 1. Die resten van de 'algemene' openbaring (geen algemene genade) zijn door de onderdrukkende werking, zoals genoemd in Romeinen 1, verminkt, verwrongen en verkeerd gericht.

Ik concludeer dat de waarde van die verwrongen rest-kennis in de theorie van de zending door de eeuwen heen steeds te positief is ingeschat. De beoordeling van de religies van de volken was vaak optimistisch. Handelingen 14 en 17 en Romeinen 1 spreken andere taal. Ook alle verschijnselen die Richardson opmerkt in het denken van de volken, maken het evangelie nog niet 'compatible' op het mensenhart.

Maar wel is het geheim van de zending dat God na Pinksteren, 'met voorbijzien van de tijden der onwetendheid' op zoek is naar de volken om Zich een gemeente uit te kiezen voor het eeuwige leven. Die volken hebben het beslist niet verdiend en kunnen op geen enkele manier rechten claimen op het heil. Of ook maar enigszins pochen op resten van zaligmakende kennis van God. Toch wil Hij uit pure genade mensen winnen voor zijn komende Rijk.

Hij gebruikt daarbij mensen, zendingen bijvoorbeeld, die mogelijk

de ontdekking van een verloren boek, of vage kennis van een boven alles verheven scheppergod, of een verlossingsanalogie, of wat ook maar, aangrijpen als begin van een gesprek ter introductie van het evangelie in een andere cultuur en religieuze context. Echter, het handige gebruik van een communicatiemiddel breekt het gesloten hart niet open. Dat kan de Geest alleen. En wie de Geest & t ziet doen, staat sprakeloos vanwege het scheppen-de wonder dat zich voltrekt. Volledig buiten de mens met al zijn hulpmiddelen om gebeurt het: het hart gaat open. Niet door een communicatie-sleutel, in de vorm van een verlossingsanalogie, maar door de sleutel in de hand van de Geest, die het slot van binnenuit openmaakt. Mensen gaan luisteren naar 'de woorden van eeuwig leven', en de Geest legt – opnieuw! – 'de eeuw in hun hart'. Door het reddingswerk van Jezus Christus valt de mens met zijn hart weer in het patroon waar hij op gemaakt is. Dat is het wonder van de zending, het wonder van de Geest!

¹ Don Richardson, *Peace Child*, Glendale CA: Regal Books, G/L Publications, 1974 (vele herdrukken). Al spoedig verschenen er vertalingen in het Indonesisch, *Anak Perdamaian*, en het Nederlands: *Vredeskind*, Hoor naar: Gideon, z.j.

² Don Richardson, *Eternity in their hearts*, Ventura CA: Regal Books, G/L Publications, 1981, 1984; Indonesische vertaling: *Kerinduan akan Allah yang sejati*, Bandung: Kalam Hidup, 1982. Dit boek schreef hij in zijn repatriëring. Nog op Irian Jaya beschreef hij zijn speurtocht naar de 'verlossingsanalogieën' onder de stammen van het Centrale Bergland van Irian Jaya in *Lords of the Earth*, Ventura CA: Regal Books, 1977; Indonesische vertaling: *Penguasa-penguasa Bumi*, Bandung: Kalam Hidup, z.j. In dit boek beschrijft hij ook de dood van de zendingen Masters en Dale op 25 september 1968 en de redding van de 9-jarige Paul Newman, de enige overlevende van een ongeluk met een MAF-vliegtuig korte tijd later in hetzelfde gebied (omgeving Seng Valley).

³ Richardson vermeldt het gebruik op Kalimantan om een prauw met zonde (*dosa*) te water te laten. Als dat door de stroom meegenomen wordt, voorspelt dat het weggaan van de zonde uit de gemeenschap. Drs. C.J. Haak gaf me informatie door van Larsen D., afkomstig uit hetzelfde dorp op Kalimantan-Barat als de informant van Richardson. Hij meldde dat het hier niet gaat over 'zonde' (*dosa*), maar over ellende en tegenspoed (*susah*), namelijk een magische voorspelling of

de ellende van de gemeenschap meegenomen wordt in de prauw naar de zee of dat de prauw omslaat in de stroom vlak bij het dorp. Het ritueel is dus een voorspelling of de 'ellende' in dorp zal blijven of niet. Dit kan daarom geen verlossingsanalogie genoemd worden. Men wil weten of de ellende uit de gemeenschap verdwijnen zal of niet, men denkt niet aan het al dan niet weggaan van de zonde uit de gemeenschap.

⁴ In de vertaling van het Indonesisch Bijbelgenootschap is de uitdrukking weergegeven als 'het verlangen naar de/een (enig) ware God'.

⁵ Via M.A. Beek, *Prediker-Hooglied (POT)*, Nijkerk: Callenbach, 1984, 64.

⁶ Te vinden bij P. Delitzsch, *Commentary on the Song of Songs and Ecclesiastes*, 261, in: C.F. Keil & F. Delitzsch, *Commentary on the Old Testament*, Vol. VI, Grand Rapids: Eerdmans. Hij stemt toe, dat de mens die eeuwigheid niet zelfstandig kan bereiken. O. Lorentz past als volgt aan: God heeft in de mens een streven naar 'duur', in de zin van duurzame roem en een blijvende naam gelegd (verwijzing bij Jenni, *THAT U*, 242).

⁷ Afgewezen door M.A. Beek (zie noot 5). De woorden 'in hun hart' zijn volgens hem slechts toe te passen op het menselijke bewustzijn. En dan in de zin dat de mens gedwongen is over 'de tijdsduur' na te denken. Maar hij is niet in staat de door God vastgestelde lotsbedeling a. begrijpen. Dit wil z.i. niet zeggen dat het hart van de mens niet naar het oneindige kan verlangen, maar dat dit verlangen niet te vervullen is.

⁸ Vgl. Pred. 2, 12v, waar staat dat er van de mens niets overblijft, zelfs geen herinnering; en vgl. het vervolg in Red 3: de vss. 19-21 en de hele strekking van het boek benadrukken juist de vergankelijkheid van de mens.

⁹ Zie Th.P. van Baaren, *Scheppingsverhalen, de schepping van de wereld volgens het geloof der volken*, Amsterdam: Querido, 1964.

¹⁰ Lw. 25, 32: 'een altoosdurend recht', vgl. vs. 46: 'een erfenis... in hun bezit... voor altoos'. Zie voor de hele kwestie E. Jenni, in: *Theologisches Handwörterbuch zum AT*, München/Zürich: Kaiser, 1976, 241f.

¹¹ Zie het vorige artikel 'Twee sporen openbaring'. Vgl. voor deze connectie ook een tekst als Psalm 19 en de uitleg daarvan bij C. van Dam, 'Duidelijke taal. De boodschap van de hemelen volgens Psalm 19: 5a', in: R. ter Beek e.a. (red.), *Een sprekend begin. Opstellen aangeboden aan prof. drs. H.M. Ohmann...*, Kampen: Van den Berg, 1993, 86-93; w in het Nieuwe Testament een uitdrukking als 'goede werken, welke God van te voren heeft bereid, opdat wij daarin zouden wandelen' (Ef. 2, 10).

¹² Lesslie Newbigin, *A Faith For This One World*, New York & Evanston: Harper & Row, 1961, 75. In deze opvatting zit Newbigin geheel in de lijn van Hendrik Kraemer, *A Christian Message in a Non-Christian World* (1937).

¹³ Hij stelde in *Godsdienst, godsdiensten en christelijke geloof*, Nijkerk: ——— 1958, 192-193, dat religieuze ervaringen van individuen zich moeilijk laten vergelijken met andere ervaringen. Vgl. Hogg, 'The Christian Attitude to Non-Christian Faith', in: *The Authority of the Faith, The Tammam Series*, vol. 1, 1939, 123-124.

Kwaad

Midden tussen alle kwade dingen die er in deze wereld op te sommen zijn, staat het kwaad van de incest. Wie zal dit kwaad ooit adequaat omschrijven? Misschien is het wel de meest fundamentele schending van een mens door een mens. Het gaat immers altijd om een lichaam: het onvervreemdbaar bezit van ieder mens. En ook al is een mens meer dan zijn lichaam, wie het lichaam van een ander schendt, schendt die persoon. Zo is dat, zolang wij als mensen met een lichaam leven. Incest is een overschrijding van een grens die God gesteld heeft. Wie deze grens minacht, maakt onherroepelijk meer kapot dan een omhulsel. Maakt een persoon kapot. Juist in de kring waarin men zijn oordelen afstemt op dat wat God heeft gedaan en gezegd, zal het oordeel scherp zijn. Misschien wel juist daar het scherpst. Vergoelijking of verdringing speelt het kwaad in de kaart. Nergens weet men beter wat dat betekent dan daar waar men de Bijbel aanvaardt.

Schuld

De schuld van dit vergriep wordt nog groter doordat incest altijd mede bepaald wordt door machtsongelijkheid. Het is haast een verdacht woord in onze cultuur. Toch gaat deze ongelijkheid terug op een bestel dat God gewild heeft. Anders verdampt het vijfde gebod. Er is verschil tussen de een en de ander. Er is macht. God heeft dat zo gewild. Sommige mensen hebben macht over andere. Het is altijd moeilijk om met macht om te gaan. Het geeft meer 'zwaarte', meer verantwoordelijkheid, die zich bijna altijd zal moeten uiten in zorg, dienstbetoon en liefde. Bij incest worden

al deze dingen geperverteerd; letterlijk: omgekeerd. Als 'macht' tot de scheppingsorde behoort, tast incest deze orde aan. Er is bij incest immers altijd een sterkere partij en een zwakkere. De dader is altijd degene die méér kan doen dan het slachtoffer, méér 'gewicht' heeft, méér aanzien, méér leeftijd, méér positie, kortom: méér macht. Daarom is het ook terecht om de zwakkere in dit geval aan te duiden als slachtoffer. Wezenlijk voor een slachtoffer is namelijk, dat het is overgeleverd. Ook al wordt dat woord soms ook gebruikt om de dader in bepaald opzicht te typeren, het steekt wel nauw om de verhoudingen helder te houden. De dader van incest is nooit slachtoffer ten opzichte van het slachtoffer. Andersom is dat juist wel altijd het geval. Wie de beide partijen toch samen slachtoffer gaat noemen, snijdt zich de pas af voor een helder oordeel. Als er ook nog sprake is van directe verwantschap tussen de dader en het slachtoffer wordt het allemaal nog eens te erger. Dan zal immers bijna altijd het slachtoffer voor de eigen ontplooiing afhankelijk zijn van de dader. Ik kies met opzet voor het woord ontplooiing: het is ruimer dan voeding, en opvoeding. Het omvat ook het zich eigen maken van normen en waarden, de vorming van gedachten en patronen, de kijk op macht, zorg, liefde, lichaam en leven. Allemaal elementen die fundamenteel zijn voor de groei van een mens. En als God dan ook nog Vader heet, wat wordt dan het godsbeeld van zo'n mens? De verwonding die optreedt is dan ook nooit iets aan de buitenkant. Ze betekent dat zo iemand niet meer haar (zijn) plaats kan innemen in de kring der mensen, en haar (zijn) plaats niet meer kan vinden tegenover God. De schending in het verleden groeit uit tot een

Wandelen met God

doem, die vervreemding bewerkt. De verwoestende ervaring van vroeger heeft een levenslang effect. Ook op dit punt zal juist in christelijke kring de beoordeling heel diep gaan.

Gevangenschap

Daar viel een groot woord: levenslang. Het is een woord waaraan de geur van gevangenschap zit. Wie daar goed over nadenkt moet wel schrikken. Levenslang betekent:

- er is een deur dicht gevallen, die niet weer open gaat;
- er is een gevangenschap binnen een beperkte bewegingsvrijheid;
- er komt nooit meer een dag, die echt opening geeft;
- er is een nooit verdwijnend gevoel van machteloosheid en verlamming;
- er ontstaat boosheid en wrok, die een mens verstikt;
- er is iets donkers dat de toegang tot de vreugde van de genieting van door God gegeven mogelijkheden verkleint of zelfs blokkeert.

De schending betreft de verbinding met de oorsprong. Dat brengt het slachtoffer altijd in een isolement. De roep om erkenning van het aangedane kwaad wordt gedempt, omdat ook dan, juist dan weer de verbinding met de oorsprong onder druk komt te staan. De hulp die nodig is krijgt haast onvermijdelijk een soortgelijk effect als de schending zelf. Dat is de tragiek van deze veroordeling tot levenslang. Wie kan daarin eigenlijk goed helpen? En hoe moet dat gaan als de pastorale hulp alleen in mannelijke handen is? Hoe moet dat voelen als de beslissingen over ontschuldiging van de dader en fungeren van het slachtoffer in de eigen gemeenschap tenslotte alleen door mannen genomen worden? Soms is er de mogelijkheid van hulp via het maatschappe-

lijk werk. Maar een kerkeraad bestaat altijd uit mannen. En de finale beslissingen vallen in die kring. Soms zelfs zit er één tussen hen verborgen, die tot de groep der daders behoort. Waar moet je dan heen? Waar moet je heen, als dat je eigen vader is?

Hulp

Er is en wordt veel geschreven over hulp. Ik verwijs naar de al weer enige jaren geleden verschenen brochure *Incesssst*. Er is veel meer. Onlangs las ik een artikel in het Tijdschrift voor pastorale wetenschappen *Praktische Theologie* van de hand van mw. Annelies Galle-van Luttikhuisen. Het is een opvallend artikel, waaruit ik graag iets doorgeef. Het is geschreven door een vrouw. Dat zal haar te gerede ingang geven bij vele vrouwelijke slachtoffers. Begrijpelijk. Zij weet waarover ze spreekt. Ze heeft ervaring opgedaan in de hulpverlening met name aan vrouwen die door directe familieleden zijn geschonden. In haar artikel beperkt ze zich uitdrukkelijk tot deze vorm van incest. Haar typering ervan is scherp: ze hanteert de term 'verminking van zijnskwaliteit'. Het slachtoffer is op grond van de scheppingsorde van God in een zijnsverbintenis geplaatst met de pleger die daarom vertrouwenspersoon bij uitstek had moeten zijn. 'De eigen ouder of het eigen familielid heeft de scheppingsidentiteit van het kind – zij behoort toe aan de Schepper en daarom aan zichzelf en aan niemand anders – bewust aangetast. Daarmee is het basisvertrouwen blijvend geschonden en de zijns-verbintenis misbruikt'. Zij handhaaft het gebruik van het woord slachtoffer 'alle tegenspraak ten spijt'. En dat doet ze met stelligheid 'want ik houd de volwassenen voor verantwoordelijk, zonder pardon'. Maar vanuit dit uitgangspunt zoekt ze nu een uitweg: Ze wijst er op, dat het slachtoffer door zich levenslang uitsluitend te blijven beschouwen als slachtoffer, de dader gevangen houdt in zijn daderrol. Zo blijft ze ondergeschikt aan hem. Haar slachtofferschap verandert in een slachtofferrol, waardoor ze

zich ondergeschikt maakt aan wat haar is overkomen. Tegelijk houdt zij daarmee de dader-van-vroeger gevangen in zijn daderschap, waardoor ze hem dwingt in zijn daderrol. 'En dan doet zij uiteindelijk hetzelfde wat de dader haar ooit heeft aangedaan: zij schendt de scheppingsidentiteit'. Zij bereikt het omgekeerde van wat ze bereiken wil: zij blijft zelf eeuwig slachtoffer en ze houdt de dader gevangen in zijn daderrol. Er komt geen bevrijding, voor geen van beide partijen. Ze houden elkaar gevangen: gevangen slachtoffer en gevangen dader. En zoals zij meer is dan alleen maar slachtoffer, is hij meer dan alleen maar dader: hij is ook schepsel van zijn God en hij behoort verantwoording te nemen en af te leggen. Dat is nu juist wat het slachtoffer van de dader eist.

Opening

Opening komt er, als de dochter niet langer om het feit heen hoeft te gaan, dat ze dochter is van haar vader. Of, om het met de woorden van dit artikel te zeggen: als ze de verbinding met haar oorsprong (de zijnsverbinding) niet langer hoeft te ontkennen. De bloedverwantschap blijft nu eenmaal onherroepelijk bestaan. Wie die uit zelfbehoud blijvend moet ontkennen, zal moeilijkheden ondervinden. Bijvoorbeeld als er sprake is van eigen kinderen. De schrijfster van dit artikel deelt mee, dat ze in deze gevallen de vraag voorlegt of het 'slachtoffer' bereid is 'een stap te zetten naar integratie van haar verworvenheden binnen de zijnsverbinding'. Dan moet er gezocht worden naar een bij haar passend 'geven'. Daarbij hangt alles af van de mogelijkheden die a nog over zijn. Als de betrokken ouder(s) het verleden blijft(ven) ontkennen, is er uiteraard geen enkele mogelijkheid, ook al zou de gedupeerde de gevraagde bereidheid hebben. Het is dan eenvoudig niet 'passend' om hem/hun nog iets te geven. Het zou zijn schuld vergroten. Hij mag niets meer 'ontvangen'. Door het niet nemen van verantwoording blokkeert de dada alle verkeer; er treedt dan ook geen ont-schuldiging op. Integendeel,

zijn schuld wordt dagelijks groter. Maar er is ook nog een tweede verhinderingsmogelijkheid, en wel aan de kant van het slachtoffer zelf: het kan zijn, dat ze in haar jeugd zover over de grens van een noodgedwongen geven is moeten gaan vanwege de exploitatie door de dader, dat ze niet meer in staat is om nog iets te 'geven'. Dm is haar 'niet-geven' de enige passende vorm van geven geworden. 'Maar door haar 'niet-geven' te 'geven' erkent ze & zijnsverbinding met haar ouder(s) en daarmee haar eigen oorsprong'. De schrijfster ziet deze weg als een uitweg tussen enerzijds accepteren wat niet te accepteren is (de vader is nu eenmaal de biologische vader en meent als zodanig recht te hebben op contact en aandacht) en anderzijds verloochenen wat niet te verloochenen valt (de vader is nu eenmaal de ex-dader en moet daarom verbannen worden uit het leven). Als er geen uitweg uit dit klemmend alternatief gevonden wordt is er pas echt sprake van levenslang. De sleutel ligt tenslotte in het maken van onderscheid tussen vader en ex-dader. Voorwaarde daarbij is wel dat de vader bereid is tot een gelijkwaardige actie.

Slot

Hulp vergt veel: veel tijd, veel deskundigheid. Niemand is gebaat met lapwerk, ontkenning, verzwijging. Opening komt er bij erkenning van de normen en waarden die gebaseerd zijn in Gods bestel. Dat zal de diagnose scherp doen zijn. Zonder aanzien des persoons of der positie. Heling is wellicht a meer a bereiken, waar de schending w fundamenteel is. Verbreking van de ketenen van het levenslang is misschien toch nog haalbaar. Mijns inziens wijst dit artikel een weg, ook al zal die van alle hulpwegen de langste zijn.

Naar aanleiding van: Annelies Galle-van Luttikhuisen, 'Opening in het levenslang van de misbruikte'; in: *Praktische Theologie, Nederlands Tijdschrift voor Pastorale Wetenschappen*; 22e jrg, 1995, no. 1, pg. 37-46.

SPRAAKVERWARRING ROND HET AMBT

K. Harmannij

Achtergronden

Wie de belijdenis natrekt op het punt van de ambten, stuif meteen op de taalkundige vernieuwing die ons kerkboek heeft ondergaan. Wat bedoelen we bijvoorbeeld met het woordje 'ambt'?

Vershoven betekenis

In het oude kerkboek kwam het woord 'ambt' vaker voor dan in het nieuwe.

In art. 9 NGB (oude tekst) werd aandacht gewaagd voor 'de bijzondere ambten en werkingen' van de drie personen in God. In de nieuwe tekst gaat het alleen nog om 'het eigen werk' van ieder.

In art. 12 (oude tekst) werd aan ieder schepsel een eigen 'ambt' toegerekend; in de nieuwe is dat een eigen 'taak'.

In art. 28 (oud) werd gesproken over 'he! ambt aller gelovigen'; nu is dat 'de roeping van alle gelovigen' geworden.

Verder is in art. 36 het 'ambt' van de overheid veranderd in haar 'taak'.

Het woord 'ambt' is alleen nog blijven staan in art. 31: predikanten, ouderlingen en diakenen worden gekozen 'tot hun ambt'.

Een zelfde beeld biedt de Catechismus: voorheen spraken zondag 38 en 49 nog over ambten; nu niet meer.

Deze veranderingen zijn niet bedoeld als inhoudelijke wijzigingen. Het was alleen een taalkundige aanpassing. Een aanpassing die nodig werd omdat de betekenis van het woord 'ambt' in de loop der eeuwen behoorlijk is verschoven.

Het is immers duidelijk dat dit woord in de tijd dat de belijdenis werd opgesteld, een tamelijk algemene betekenis had. Kijk alleen maar naar art. 12 NGB: ieder schepsel (dus ook een plant af een steen) heeft zijn eigen ambt!

Die algemene betekenis is er nu echt wel af. Bij het woord 'ambt' denken we eigenlijk alleen nog aan de leden van de kerkeraad, of, buiten de kerk, aan mensen met een openbare bestuursfunctie. Bijvoorbeeld het 'ambt' van burgemeester. (Maar wie zegt dat nog?)

Vandaar dat het woord 'ambt' bij de taalkundige modernisering op de meeste plaatsen is vervangen door 'taak' of een dergelijk woord. Want meer betekende het daar ook niet. Alleen in art. 31 is het gehandhaafd, omdat alleen daar de moderne betekenis past: 'kerkelijke bestuursfunctie'.

Kerkelijke bestuursfunctie

Dat klinkt nogal zakelijk. Toch is dat precies de inzet van art. 30 NGB: de kerk moet geregeerd worden. Dus volgt er een opsomming van de functies die daarbij nodig zijn. Functies, die in art. 31 met het verzamelwoord 'ambten' worden aangeduid. Het ambt als kerkelijke bestuursfunctie.

Natuurlijk is er veel meer over die

ambten te vertellen. De belijdenis doet dat ook. Ambtsdragers moeten hun werk 'geestelijk' doen 'op de wijze die onze Here ons in zijn Woord geleerd heeft'. Zij moeten samen 'een raad van de kerk' vormen. Ze moeten 'trouw' zijn. Ze moeten 'in de weg van wettige verkiezing door de kerk' gekozen worden. Niemand mag zichzelf indringen, maar 'de tijd afwachten dat hij door God geroepen wordt'. En zo wordt er nog veel meer gezegd in art. 30 en art. 31.

Toch lijkt het me niet verstandig om al deze elementen nu ook in onze standaard-omschrijving van het woord 'ambt' op te nemen. Het woord 'ambt' wordt daar namelijk zo beladen van, dat je het niet meer duidelijk kunt gebruiken.

Kijk maar naar de bestaande verwarring over & ambten. Eén van de oorzaken van die verwarring blijkt te zijn, dat iedereen uit een breed verhaal over de ambten zijn eigen kern-element kiest.

Ambt en ambt is twee

Zo ging het in de deputaten-rapporten over 'de zegenende ouderling', zoals die dienden op de synode van Heemse 1984.

Beide rapporten vinden dat het uitspreken van & zegen 'ambtelijk' moet gebeuren. En dus geven beiden brede beschouwingen over het ambt.

Maar dan blijkt het eerste rapport als kernpunt voor de ambten te zien, dat het scherp afgebakende functies zijn (*Acta Heemse*, p. 168). En dat beheerst de hele verdere redenering: een ouderling kan niet ambtelijk de zegen opleggen, want die zegen, als bediening van

het Woord van God, hoort niet bij zijn afgebakende functie.

Het tweede rapport heeft echter een ander uitgangspunt: in de ambten gaat het vooral om de roeping door God (*Acta*, p. 184). En dus is er gemakkelijker te redeneren naar een voorganger, die geen predikant is, maar toch 'ambtelijk' de zegen oplegt. Als je maar kunt zeggen dat hij door de kerkeraad, en zo door de gemeente, en zo door God geroepen is (*Acta*, p. 183).

Beide opvattingen van het woord 'ambt' zijn niet strijdig met elkaar. Je zou het ambt zonder problemen kunnen omschrijven als 'een scherp afgebakende functie', 'waartoe iemand door God geroepen is'. Het probleem is alleen dat de één het accent legt op het eerste deel van de omschrijving, en de ander op het tweede deel. Met een spraakverwarring als gevolg: want als beiden spreken over de zegen als 'ambtelijke bediening' van Gods Woord, bedoelen ze toch niet het zelfde. En dus praten ze compleet langs elkaar heen.

Zelfs meer dan twee

En bij deze twee opvattingen blijft het niet. Er zijn er nog meer. Bijvoorbeeld als men als kernpunt van het ambt ziet: de zalving met de Heilige Geest. Vanuit zondag 12 van de Catechismus wordt dan gesproken over 'de drie ambten van een christen': profeet, priester en koning. We zijn dat immers op grond van de zalving met de Heilige Geest, zegt de Catechismus. Die noemt daarbij niet het woord 'ambt', maar door velen wordt het er wel bij ingevuld.

En inderdaad: voor de uitoefening van een kerkelijk ambt is de Geest onmisbaar. Maar wanneer je dat als wezenlijk ziet, en dat als uitgangspunt neemt, krijg je wel heel andere uitkomsten dan bijvoorbeeld de zojuist genoemde deputatenrapporten. Elke eenvoudige geloofsuitspraak zou dan al als 'ambtelijk' bestempeld kunnen worden.

Nog een andere opvatting ziet als wezenlijk voor het ambt dat het kerkewerk is. En zo spreekt men dan ook wel over het 'ambt' van de organist, het 'ambt' van de koster, enzovoort.

Weer met goede bedoelingen: men wil het werk van deze mensen op zijn waarde schatten. Maar weer komt het de duidelijkheid in het spreken over de ambten niet ten goede.

Je kunt zelfs als kernpunt voor het ambt zien: een taak die je tot Gods eer verricht. Dat was immers de vroegere betekenis van 'ambt', bijvoorbeeld in art. 12 NGB en zondag 49 HC: ieder schepsel en ieder mens heeft zijn eigen 'ambt'. Mooi gezegd. Maar niet verhelderend voor het spreken vandaag.

Levendigheid en duidelijkheid

Al zulke opvattingen krijgen hun kans, zolang we in het ene woord 'ambt' een hele vracht aan betekenis willen stoppen. Want niemand heeft die lading in één keer voor de geest. Ieder legt toch weer zijn eigen accent. Met een spraakverwarring als gevolg.

Natuurlijk, een beetje levendigheid in ons spraakgebruik is nooit te vermijden, en hoeft ook niet schadelijk te zijn. Maar wanneer we als kerken tot duidelijke afspraken willen komen over de ambtelijke dienst, moeten we wel van elkaar weten wat we bedoelen. En dan kunnen we niet zonder een eenduidige omschrijving van het woord 'ambt'.

Daarbij pleit ik ervoor om aan te sluiten bij de keuze die we als kerken al hebben gemaakt, bij de taalkundige vernieuwing van het kerkboek.

Die taalkundige vernieuwing heeft overal in de belijdenis het woord 'ambt' geschrapt, behalve in art. 31 NGB. Om daarmee aan te geven dat de betekenis die het woord 'ambt' op die andere plaatsen had,

niet meer geldig is. Laten we die betekenissen dan ook niet meer gebruiken.

Blijft dus alleen over de betekenis van art. 31, zoals ik die boven heb omschreven: het ambt als kerkelijke bestuursfunctie. Dat is nog breedvoerig genoeg.

Is daarmee de verwarring rondom de ambten opgelost? Zeker niet.

Maar het is wel een eerste stap. En ook een onmisbare stap.

Dergelijke stappen zullen we trouwens wel meer moeten maken. Ik heb de indruk dat het gesprek over de ambten nog te vaak wordt vertroebeld door allerlei uitdrukkingen die wel goed en betrouwbaar klinken, maar minstens voor tweemaal uitleg vatbaar zijn.

Te denken valt aan uitdrukkingen als (ambtelijke) volmacht, (ambtelijke) bediening, 'stichtelijk woord', prediking, zegen, 'onder de tucht', diaconaal, kerkeraad, eredienst, enzovoort.

In het levendige spraakgebruik krijgen deze woorden, net als ieder ander woord, telkens een andere kleur. Dat is ook niet erg. Maar als iemand aan zulke uitdrukkingen allerlei gewichtige conclusies wil ophangen, moet hij wel zorgen dat hij zo'n uitdrukking eerst goed heeft vastgepind op één duidelijke betekenis. En dan liefst een betekenis die weerklank kan vinden bij de mensen die hij aan wil spreken.

Een mist van mooie woorden

Anders bestaat immers het gevaar dat er rondom het ambtelijk werk een mist komt te hangen van allerlei mooie woorden, waar eigenlijk niemand doorheen kan kijken.

'Hier is de ontmoeting van God met zijn volk.' 'Hier wordt met ambtelijke volmacht de verzoening bediend.' 'Hier is Christus aanwezig met zijn zegen.' 'Hier stellen we ons onder de tucht van de ambtelijke prediking.' Het zijn allemaal zinnen die willen verwijzen naar geweldige zaken. Maar zonder dui-

delijke uitwerking verdrogen ze gemakkelijk tot goedkope kreten.

Het probleem is daarbij, dat de ambtelijke dienst door zo'n mist niet alleen onaantastbaar, maar ook ongrijpbaar wordt.

Hij wordt onaantastbaar; het wordt immers een griezelig waagstuk om iets te veranderen in de gegroeide ambtelijke praktijk. Bijvoorbeeld een ouderling die de zegen gaat opleggen. Je weet maar nooit wat dat allemaal loshaakt!

Maar hij wordt ook ongrijpbaar: de gemeente krijgt immers wel de indruk dat er met die ambten iets bijzonders aan de hand is, maar weet niet precies waar dat op vast zit.

De zegen kan niet zomaar door iedereen worden opgelegd, nee, dat moet ambtelijk gebeuren. Maar wat is dan precies de waarde van die ambtelijke zegen? Wat zou je missen als je hem niet ontving? Het is de kunst om dat zo aan de gemeente uit te leggen, dat ze werkelijk wordt getroost.

Daarvoor moet je zuinig zijn met hoogdravende woorden. Daarvoor moet je royaal zijn met duidelijke omschrijvingen van wat je bedoelt.

Uw kerkgebouw is toch wel bij Donatus verzekerd?

100% zekerheid

Ais brand-, storm- of andere schade dreigt, is het maar het beste als uw kerkelijke eigendommen bij Donatus zijn verzekerd. Gewoon, omdat Donatus in de praktijk bewijst er te zijn wanneer Donatus het meeste nodig is! Bij calamiteiten van welke omvang en aard dan ook. Op basis van op maat gesneden voorwaarden.

50% premierestitutie

Bovendien is kiezen voor Donatus kiezen voor verantwoorde bestedingen. Jaarlijks wordt de winst van Donatus in de vorm van premierestitutie terug betaald. In de afgelopen 10 jaar bedroeg deze premierestitutie gemiddeld maar liefst 50%!

Samen sterk.

Donatus is een onderlinge verzekeringmaatschappij. Es dat betekent dat de leden samen de kracht van Donatus bepalen. Een gemeenschapsgedachte die er inmiddels toe heeft geleid, dat er ruim 75% van alle kerkgebouwen in Nederland bij Donatus is verzekerd.

Wilt u meer weten?

Vraag dan om een persoonlijk gesprek met één van onze adviseurs. Ook als u nu nog elders bent verzekerd.

Vertrouwd verzekerd.

O.V.M. Donatus u.a., Postbus 5055, 5201 GB 's Hertogenbosch, tel: 073-122166

DE BIOGRAFIE!

Wat er al niet verscheen en verschijnt over K. Schilder, een goede en complete levensbeschrijving is er niet bij. In die leemte is nu voorzien door een uitnemend Schilder-kenner: dr. J.J.C. Dee. Van zijn hand verscheen het eerste deel van de Schilder-biografie. Het beschrijft Schilders leven en werk tot zijn inaugurele rede in januari 1934.

In dit boek komt Schilder vooral als gezaghebbend, maar niet-onomstreden predikant en als gedreven schrijver/journalist naar voren. Uiteraard werpt de biografie ook een helder licht op wat voor velen tot nu toe een duistere periode was in Schilders leven: de belangrijke studietijd in Duitsland. Opvallend is ook de ruime aandacht die de auteur geeft aan Schilders trilogie 'Christus in Zijn lijden', een hoogtepunt in Schilders exegetisch, dogmatisch en homiletisch werk.

Dr. J.J.C. Dee: **K. Schilder - zijn leven en werk deel I (1890-1934)**

Gebonden, 429 pag., f 49,50 – Verkrijgbaar in de boekhandel

Oosterbaan & Le Cointre b.v. – Postbus 25 – 4460 AA Goes – Tel. 01100-15591

OVER DOGMATIEK EN SPIRITUALITEIT

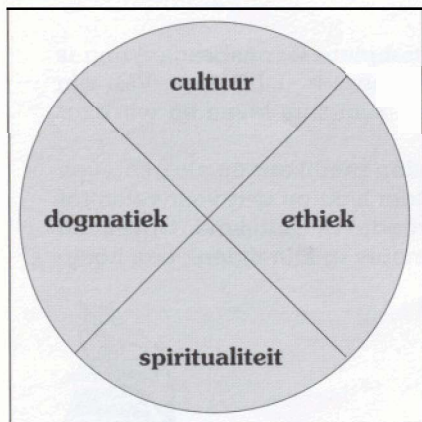
J. Pouma

W
woord/weerwoord

Prof. dr. C.J. de Ruijter heeft onlangs in dit blad een aantal heren geschreven, waarin hij een analyse gaf van de situatie in onze kerken. 'ik heb veel waardering voor de manier waarop hij dat gedaan heeft. De artikelen zijn in onze kring druk besproken, zoals ik begrepen heb uit reacties die mij bereikten. Collega De Ruijter heeft stof genoeg geboden om erover door te spreken. Ik neem de vrijmoedigheid een kleine bijdrage aan die verdere bespreking te geven. Veel waarin ik het met hem eens ben, zal onbesproken blijven. Ook snijd ik niet alles aan wat ik te kende zou brengen als ik een serie artikelen over zijn analyse ging schrijven. Ik zal mij vooral op één artikel concentreren, nl. het eerste artikel dat De Ruijter heeft geschreven.

Vier sectoren

Laat ik de lezers eerst even herinneren aan de hoofdlijn van De Ruijters betoog. Dat kan gemakkelijk aan de hand van de door hemzelf geleverde afbeelding:

De vier factoren die in deze cirkel vermeld worden, geven volgens De Ruijter samen gestalte aan de ma-

nier waarop wij in God geloven. Met 'dogmatiek' bedoelt hij de geloofsleer, zoals die in een samenhangelend geheel is geformuleerd. Onder 'ethiek' verstaat hij de manier waarop we in geloof handelen. Onder 'spiritualiteit' de wijze waarop de geloofsbeleving gestalte krijgt. En met 'cultuur' bedoelt hij het levensgevoel van de tijd en de samenleving waaraan we als gelovigen deel hebben. De vier factoren moeten alle vier gerespecteerd worden, want ze hangen nauw met elkaar samen.

Maar — en daar komen de moeilijkheden — een bepaalde sector kan veel nadruk krijgen. De Ruijter schetst de gevolgen daarvan. Sterke nadruk op & cultuur leidt gemakkelijk tot aanpassing van de leer. Sterke nadruk op de ethiek kan de dogmatiek wegdringen, zoals b.v. in de politieke theologie en de bevrijdingsleer gebeurd is. Alle accent op spiritualiteit in de vorm van mystiek, gaat vaak ook ten koste van de dogmatiek. Maar ook als dogmatiek het hoofdaccent ontvangt, gaat het niet goed. De Ruijter denkt dan vooral aan de orthodoxe kerken.

De 'dogmatische trend' onder ons

Met dat laatste komt De Ruijter waar hij met zijn artikelen heen wil. Volgens hem heeft de dogmatiek binnen de gereformeerde traditie het hoofdaccent gekregen. De Ruijter wordt nog concreter als hij de 'dogmatische trend' juist in onze kerken zo dominerend vindt. Enerzijds kan het lijken alsof hij dit positief beoordeelt: 'Ik durf wel te zeggen, dat het sterke punt van onze kerken in de dogmatiek ligt'.

Maar elders zijn óók sterke punten. En 'als je dan gaat vergelijken vallen de verschillen direct op. ... Je kunt je voorstellen, dat er dan ook een beweging kan opkomen, die probeert om binnen de kerk eens ruimte te maken voor een andere invalshoek. Mijns inziens is dat de situatie, waarin wij op dit moment als kerken verkeren'.

Dat wat De Ruijter als k t sterke punt onder ons kwalificeert, blijft dus toch nadelen te hebben. Door de conflicten van 1905, 1926, 1944 en 1967 is onze houding om zo te zeggen naar orthodoxie gaan staan'. Dat is terug te vinden in de andere sectoren. Neem de spiritualiteit, die weinig een eigen ontwikkeling heeft gekend in onze kerken. De eredienst wordt gedomineerd door het leer-element Het liturgisch element in onze kerkdienst is lange tijd sterk onderontwikkeld geweest. Ook de persoonlijke eredienst vertoont de sporen van te weinig ontwikkeling. Bijbellezen en mediteren leveren moeite op, of ontbreken. Kortom: we hebben in onze kerken te maken met een verschaalde spiritualiteit.

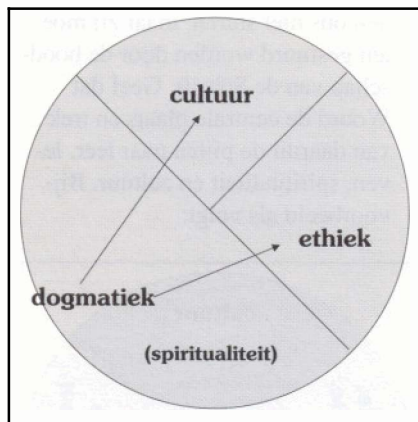
Wat de cultuur betreft, zij is altijd een belangrijk aandachtspunt geweest in de gereformeerde traditie. We hebben veel energie gestoken in maatschappij en politiek. Maar in ons denken over die dingen zijn we altijd sterk dogmatisch h&rend bezig geweest. Denk aan & grondslagdiscussies onder ons. Dat zijn in feite volgens De Ruijter typisch dogmatische discussies. Als zo'n discussie gevoerd wordt binnen b.v. een politieke partij, dan komt daar in feite weinig echte politiek aan te pas.

Met betrekking tot de ethiek constateert De Ruijter een soortgelijke

verenging. Ethische kwesties werden op dogmatische manier benaderd. Bij een bepaald **ethisch** onderwerp worden voor's en tegen's op een rijtje gezet, en dan wordt afgevoerd dat de doorslag geeft. 'Nu is dat op zichzelf heel belangrijk. Maar het heeft wel het gevaar in zich, dat je ethisch handelen meer ingegeven wordt door de vraag 'hoe wordt er onder ons over deze dingen gedacht', dan door een directe geloofskeus in verbondenheid aan Christus'.

Het is geen wonder dat de tweede afbeelding van De Ruijter er als volgt uitziet. Alles wordt sterk dogmatisch gekleurd.

Kwestie van accent?

Wat De Ruijter hier beweert, roept bij mij een aantal vragen op. Ik zal hem wel misverstaan, maar het lijkt wel, alsof de onvolkomenheden van ons kerkelijk leven een gevolg zijn van een *accents-kwestie*. Legden we maar niet zoveel nadruk op de dogmatiek en deden we dat wat meer op de spiritualiteit, dan zou het er heel wat beter met ons voorstaan! Is deze voorstelling van zaken die ik uit het artikel van De Ruijter krijg, niet wat te eenvoudig?

Ik licht mijn vraag nader toe. En ik begin dan met wat De Ruijter over de *scheefgroei* op het gebied van de *cultuur* zegt. Hij vertelt dat grondslagkwesties onder ons tot typisch dogmatische discussies binnen een politieke partij hebben geleid, terwijl de echte politiek daar-

door in feite niet aan bod kwam. Die gang van zaken heb ook ik altijd opmerkelijk gevonden. Maar volgens mij heeft dat weinig te maken met het feit dat wij in 'dogmatisch' zijn. Ik zou veel eerder zeggen: dat had en heeft te maken met het feit dat we er bepaalde 'dogmatische' opvattingen op nahielden, die het antwoord op de vraag van kerkelijke eenheid en politieke samenwerking beheersten. Niet dat we 'dogmatisch' bezig waren, maar dat we zó dogmatisch bezig waren, leidde tot vreemde situaties. Het lijkt dus dat bij De Ruijter de kwaal in het zware accent op dogmatiek ligt, terwijl ik de vraag zou willen openhouden, of het soms ook aan de 'dogmatische' antwoorden zou kunnen liggen dat we soms aan politieke zaken niet toekwamen.

Voor de Tweede Wereldoorlog was dat zeker anders, al wekt De Ruijter de indruk dat men over politieke zaken toen ook altijd 'sterk dogmatisch funderend' bezig was. Ik bespeur daarvan niet veel in de politieke werken van Kuiper, Diepenhorst, Colijn en anderen, evenmin trouwens in A.J. Verbrugges drieluikig werk Universeel en Anti-revolutionair. Natuurlijk leggen deze denkers en schrijvers fundamenteën onder wat zij schrijven. En uiteraard worden ze daarbij ook beïnvloed door wat dogmatici geschreven hebben. Maar zij waren volop met politieke zaken bezig. Als dat in ons jongste verleden vaak niet lukte, dan moeten we ons afvragen waar dat aan lag. Zou dat niet eerder liggen aan bepaalde verkeerde dogmatische denkbeelden dan aan onze dogmatische instelling als zodanig?

De Ruijter sluit zich aan bij ds. H.J. Boiten, die over de leer van ds. Hoorn geschreven heeft dat God daarin 'in de schaduw van de kerk' komt te staan. Dat lijkt me geen kleinigheid. Zeker niet als De Ruijter daaraan de opmerking vastknoopt, &t er onder ons een bepaald (dogmatisch) klimaat was waarin zo'n leer als van ds. Hoorn

kon gedijen. Met andere woorden: de leer van ds. Hoorn kwam niet uit de lucht vallen. Maar dan lijkt het me wat naïef als De Ruijter vervolgens volstaat met: 'Mijns inziens heeft dat te maken met het kiezen van een eenzijdig dogmatische invalshoek'. Ik zou willen vragen: een eenzijdig dogmatische of een verkeerd dogmatische invalshoek?

Het gaat mij hier om de probleemstelling en niet om het antwoord op de vraag wie er in de discussies over samenwerking wel of niet gelijk had. Ik vind &t De Ruijter 'de dogmatiek' eerst te gemakkelijk van stal haalt ('dogmatiek is ons sterke punt') en vervolgens weer te gemakkelijk op stal zet ('dogmatiek is een eenzijdige invalshoek'). Gaat het nu over dogmatiek of over een bepaalde dogmatiek?

Evenmin lijkt mij overtuigend wat De Ruijter over ethiek zegt. Die zou onder ons, evenals de 'cultuur', vanuit een sterk dogmatische invalshoek benaderd worden. De Ruijter vindt het 'op zich' heel belangrijk dat mensen in hun ethiek overlegend bezig zijn. Wat is er voor, wat is er tegen een bepaald standpunt? Maar volgens De Ruijter lopen wij met ons extra accent op dogmatiek gevaar. Ons handelen zou meer ingegeven worden door wat er 'onder ons' over deze dingen gedacht wordt dan door een directe geloofskeus in verbondenheid aan Christus.

Laat **E** aannemen dat het zo toe gaat als De Ruijter het voorstelt. Vaak zal het inderdaad zo gaan. Broeder A en zuster B kijken voor hun handelen vooral naar wat de dominee en de professor zeggen, en laten zich minder leiden door hun directe band aan Christus. Opnieuw vraag ik, of dit nu werkelijk het gevolg is van de 'dogmatische trend' onder ons. Leert die dogmatiek dan niet dat wij biddend en bijbellezend moeten onderscheiden waarop het aankomt? Of zijn wij daarvoor geestelijk te lui, leunen we tegen anderen aan, in plaats van onze eigen dogmatiek over de vrij-

heid en de plicht van alle gelovigen in praktijk te brengen 'door een directe geloofskeus'? Ik ontken dus niet dat op het punt van de *ethiek* onder ons veel zal haperen; maar mijn vraag blijft waarom dat aan de 'dogmatische invalshoek' moet liggen.

Iets soortgelijks vraag ik mij af als het over de *spiritualiteit* gaat. Wanneer liturgie en bijbellezen, kerkelijke en persoonlijke eredienster schraal afkomen, waar ligt dat dan aan? Aan het feit dat we zulke geharnaste dogmatische strijders zijn, die vanaf 1905 tot 1970 en ook daarna teveel met de leer bezig zijn? Of ligt dit aan het feit dat we helemaal niet zulke strijders zijn en geestelijk graag op onze rug liggen, in plaats van onze knieën te buigen voor God en onze Here Jezus Christus? Ons spirituele leven schiet te kort. Zeker, maar dat komt niet door onze dogmatiek, maar door onze luiheid. Dogmatisch geharnast weten wij allen dekzels goed waar het in ons leven om moet draaien: om de eer van God. Maar het is blijkbaar moeilijk die 'leer' ook tot 'leven' te brengen.

Een andere tekening

De Ruijter zal kunnen begrijpen dat ik mijn vragen heb over de dominerende plaats die 'dogmatiek' onder ons zou hebben. Ik liet al merken dat het mij niet duidelijk is wat hij precies onder 'dogmatiek' verstaat. De dogmatiek, of bepaalde dogmatische opvattingen? In zijn vierde artikel schrijft hij over de invalshoek van de 'leer' die onder ons wel eens wat te overheersend is geweest. Maar in hetzelfde artikel blijkt dan dat die leer iets anders was dan & 'leer' van Christus'. De Ruijter gebruikt uitdrukkingen als 'gangbare meningen', en 'confessionalisme', om het onderscheid aan te geven met 'de leer van Christus'. Tegelijk komt hij met de verzekering dat hij er problemen mee heeft, als de mensen de dogmatiek voorlopig maar tussen haakjes willen zetten. Ik zou

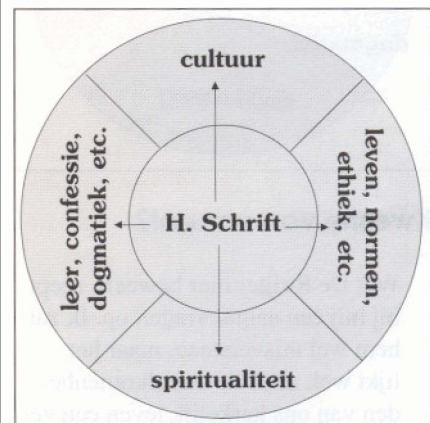
zeggen: Zet een dogmatiek die een versmalde leer van Christus bevat, niet alleen tussen haakjes, maar ruim haar gewoon op.

Mijns inziens komt De Ruijter tot deze onhelderheden omdat hij niet goed omschrijft wat hij met bepaald & termen bedoelt. De Ruijter spreekt over 'dogmatiek' en 'ethiek', waarbij het eerst lijkt dat dogmatiek voor hem geloofsleer, en ethiek voor hem christelijk handelen is. Maar even later ligt het toch weer anders, omdat hij onder dogmatiek kennelijk versmalde geloofsleer verstaat. De ene keer is dogmatiek geloofsleer, de andere keer versmalde geloofsleer, een derde maal het werk van een dogmaticus. Helderheid is hier onmisbaar voor een vruchtbare discussie. De Ruijter werkt zichzelf in de nesten m.i. door zijn betoog zo op te zetten als hij het doet. Hij noemt dogmatiek en ethiek elementen die je 'altijd onderscheiden kunt als het gaat om leven uit het geloof'. Maar dogmatiek en ethiek zijn wetenschappelijk-theologische bezigheden, die (gelukkig) niet samenval- len met wat wij christenen moeten geloven en doen. Laten we ook nuchter stellen dat de meeste christenen geen kaas gegeten hebben van dogmatiek en ethiek, zoals ik het niet heb van biologie en scheikunde. Die wetenschappen zijn daarom wel belangrijk, zoals dogmatiek en ethiek het voor het christelijk geloof en het christelijk leven kunnen zijn. Maar dan altijd indirect.

Het wekt trouwens ook een heel eenzijdige indruk als we wel dogmatiek en ethiek, maar niet exegese, kerkgeschiedenis, ambtelijke vakken en nog meer noemen, die ook allemaal hun invloed op ons kerkelijk leven indirect zullen uitoefenen. Maar mijn leer wordt niet door de dogmatiek en mijn leven niet door de ethiek bepaald. Ik zou ook niet nazeggen wat De Ruijter schrijft: 'Leer en leven verhouden zich als dogmatiek en ethiek'. Onze leer en ons leven moeten beide in verhouding staan tot de leer van

Christus, zoals we die in de Schrift bezitten. Zelfs in mijn ethiek voel ik me niet afhankelijk van de dogmatiek, maar ben ik, precies als de dogmaticus, afhankelijk van de leer van de Schrift.

Stel voor dat ik een tekening zou moeten geven, en ik sloot me aan bij de vier-deling die De Ruijter gebruikt, dan zou die er wat anders uitzien. Ik zou geen van zijn vier elementen centraal willen stellen, om dan van daaruit pijlen te laten wijzen naar de andere drie elementen. Ik zou wel aangeven wat werkelijk centraal is onder ons en ook centraal moet blijven: het Woord van God. De cultuur, de dogmatiek, de ethiek, de spiritualiteit kunnen ons niet sturen, maar zij moeten gestuurd worden door & boodschap van de Schrift. Geef dat Woord de centrale plaats en trek van daaruit de pijlen naar leer, leven & spiritualiteit en cultuur. Bijvoorbeeld als volgt:

Daarmee pretendeer ik niet, dat je de moeilijkheden met een goed ogend schema kunt oplossen, net zo min als De Ruijter dat wil. Er is wisselwerking tussen cultuur, leer, leven en ons lezen van de Bijbel. De binnenste cirkel is zo gesloten niet als het lijkt! Het onderzoeken van Gods Woord is een nooit eindigende bezigheid en vraagt ook altijd om de bereidheid onze opvattingen over 'wat er staat' te laten toetsen en eventueel te laten ~~sc~~ten. Maar & Heilige Schrift is wel het fundament en de norm voor al onze bezinning. Een scheut minder

van het een (b.v. dogmatiek) en meer van het ander (b.v. spiritualiteit) helpen ons niet.

Spiritualiteit

Wanneer De Ruijter over spiritualiteit spreekt, val ik hem bij als de invulling daarvan is: omgang met God. De Ruijter wil 'terug naar de bron', d.w.z. terug naar de omgang met God. Die omgang moet gestalte krijgen in spiritualiteit. En volgens zijn schema moet die spiritualiteit vervolgens inwerken op dogmatiek, ethiek en cultuur.

Omdat wij ook voor onze omgang met God (en de daaruit voortvloeiende spiritualiteit) terecht moeten bij de Heilige Geest die rins de Schriften leert verstaan, verkies ik mijn tekening boven die van De Ruijter. Hoe we met God omgaan, leert ons niet de spiritualiteit, maar leert ons de Schrift. Natuurlijk ontkent De Ruijter dat niet. Maar als we toch aan het tekenen slaan, is het goed dat ook tot uitdrukking te brengen.

ik zou over het onderwerp 'spiritualiteit' nog een opmerking willen maken. Ik verblijd mij over nieuwe wegen in de liturgie en in de persoonlijke geloofsbeleving, waarop De Ruijter aandringt. Als het hier en daar onder ons wat al te experimenteel toegaat, zou ik willen zeggen: Toetst alles en behoudt het goede. Ook dat we de Geest niet moeten uitblussen, door alles wat nieuw is met argwaan te bekijken: 'Het is nieuw, en dus zal het wel gevaarlijk zijn'. Er is ook veel nieuws dat niet gevaarlijk, maar gewoon nodig is, tot opbouw van ons geestelijk leren.

Wel is het goed te beseffen, dat spiritualiteit niet eenvormig is, zelfs niet onder gereformeerden. Hun zeden zijn het niet, hun geloofsbeleving evenmin. Wie nieuwe spiritualiteit wil opleggen en boos wordt wanneer het hem niet lukt, moet uitkijken of hij niet wetticistisch bezig is.

Wat mij ook belangrijk lijkt, is de aansluiting bij de spiritualiteit van

ons eigen voorgeslacht. Sommigen vinden, als ik het goed taxeer, dat die spiritualiteit niet veel voorstelt. Onze ouders en grootouders maakten zich druk over gereformeerde scholen, gereformeerde politiek en wat er verder maar gereformeerd kon worden georganiseerd. Organisatie? Prima geregeld! Maar spiritualiteit? Ver te zoeken!

Ik ben geen verheerlijker van ons verleden. Kritiek is mogelijk en gewenst. Er is wel het eenen en ander verkeerd gegaan. Maar was er geen spiritualiteit? Ik ben er van overtuigd dat duizenden voor God op hun knieën gegaan zijn en als 'vrijgemaakten' hun spiritualiteit hadden, ook toen ze in allerlei strijd verwickeld waren en voor de eer van God op 'alle terreinen des levens' vochten. Men kan over die levens*

(en vooral over de versmalling in de christelijke samenwerking op die terreinen) verschillend denken. Maar het pleit niet voor ons, als we niet meer in staat zijn de spiritualiteit van onze ouders en grootouders te herkennen. Zij liepen warm voor zaken die wellicht een sterk Nederlandse kleur hebben, maar die zij wel degelijk konden verbinden aan hun roeping tegenover God. Ook cultuur en spiritualiteit, om het in rijtariaanse taal te zeggen, beïnvloedden elkaar.

Dat ervaar ik als ik in het buitenland vertoef en daar de broederschap ontmoet. Ik beseef het soms nog meer als ik weer thuiskom, omdat ginds ook het een en ander niet aanwezig was, wat wij wel bezitten. En waarvoor wij heel spiritueel God moeten blijven danken. Voor onze spiritualiteit kunnen we van buitenlandse predikers leren. Maar de ankers van onze gereformeerde spiritualiteit zullen ook in eigen bodem geslagen moeten blijven. Ik verdedig geen Blut-und-Boden-spiritualisme, maar wil uitdrukking geven aan onze taak om in Nederland christen en gereformeerd-christen te zijn, tof in onze spirituele expressies voor God en mensen toe. De aandacht voor een intensie-

ver spiritualiteit heeft mijn volle instemming.'

De Ruijter schreef in zijn tweede artikel: 'Mijns inziens zullen we de eenheid van ons geloofsleven alleen terug kunnen vinden vanuit een gezonde christelijke spiritualiteit. En dat is niet ons sterkste punt'. Er moet dus veel veranderen, want kennelijk ontbreekt het ons aan 'eenheid van ons geloofsleven'. ik weet niet precies wat dat betekent en ben benieuwd naar verdere uitleg. De vraag mag gesteld worden, of we tot een radicale verandering worden opgeroepen, of dat er van een duidelijke continuïteit met ons eigen gereformeerde leven in Nederland sprake blijft.

¹ Zie *De Reformatie* van 10, 17, 24 juni en 1 juli 1995.

² Ik mag ook verwijzen naar mijn *Christelijke levensstijl*, waarin ik uitvoerig aandacht heb gegeven aan het thema van de spiritualiteit.

EEN BEZOEK AAN INDIA; LAND, KERK EN SEMINARIE

H.M. Ohmann

3. Nog kerk, een academie; het seminarie

In ons vorige artikel hebben we niet alle kerken, d.w.z. voorzover door ons bezocht, genoemd. Ons rest nog 'the Faith-congregation' te New Delhi, de hoofdstad. Tijdens de laatste vijf dagen deed zich, nu we toch in een hotel in Delhi verbleven, de gelegenheid voor kennis te maken met rev. Dorsey en zijn gemeente.

Op de hoogte van onze komst had hij me uitgenodigd niet alleen de diensten bij te wonen, maar ook beide malen te preken. Ik was niet de enige voorganger. In de ochtenddienst, die onder leiding stond van een diaken, had mr. Prasjaada, een ouderling, reeds een toespraak gehouden (hij ging die avond op reis naar de U.S.A.). Zelf heb ik die ochtend gepreekt over Psalm 48 en uitgeweid over de Stad Gods in de Bijbel. 's Middags, op de zondag na Pasen, over Jesaja 25 : 6-9. Het is de gewoonte dat een gastpredikant voor de preek, dus tijdens de dienst, zichzelf introduceert. Toen ik bezwaren opperde en te kennen gaf dat dit in Nederland niet gebruikelijk, ja, niet toegestaan is, antwoordde rev. Dorsey dat dit in India nu juist wel op prijs gesteld werd! **Waarom** daar wel? Wel, de Indiër rust niet voor hij een onbekende klasseren, in een klasse onderbrengen kan. We hebben niet moeilijk gedaan, iets verteld over godvrezende ouders en grootouders, van welke laatsten er twee de weg uit het liberalisme naar de Gereformeerde Kerk gevonden hebben. Dat spreekt de Indiërs wel aan. Die stap heeft het merendeel van hen ook gemaakt. Maar goed, de opening der Schriften kreeg het

volle pond in die kleine zaal, daar vooraan dicht bij de deur, in het omvangrijke gebouw van de Faith-Academy.

Die Faith-Academy is wat bij ons een combinatie van basis- en middelbare school is, een soort volksgemeenschap. **Zondags**, tussen de diensten, mochten we de gast zijn van rev. Dorsey, een allerbetrouwbare man, die mij terstond voor zich had ingenomen, niet alleen door een gastvrij onthaal, maar door zijn hele persoonlijkheid. Onder de leden van de kerk bevonden zich naar rato nogal wat leraren en leraressen van de Faith-Academy, o.a. de vroegere principal, een dame die respect afdwong, en de huidige.

Daartoe uitgenodigd zijn we maandag d.a.v. nog teruggeweest, nu om de school 'in operation' te zien: Men denke zich in: over de tweeduizend kinderen - uit alle religieuze richtingen van de bevolking, wordt onderwezen door zo'n 120 Christelijke leraren en leraressen! **Dat** zoveel leerlingen (meestal zonder Christelijke achtergrond) zich laten inschrijven aan die school, is te danken aan: 1. het hoge peil van het onderwijs; 2. bepaaldelijk de kwaliteit van het onderwijs in het Engels (ondanks de onafhankelijkheid van 1947 is een goede kennis van het Engels in India een aanbeveling, ja, een eerste vereiste gebleven); 3. de discipline, waaraan de school mede baar goede roep heeft te danken. Met de waardering van de prestaties van de pupillen door de staf zijn de ouders een enkele keer niet zo ingenomen, wat soms ook dit jaar, leidde tot een bedreiging van het hoofd, een dreigement dat serieus wordt genomen. Die zondag en maandag werd zijn we-

kerk wereldwijd

ning door de politie bewaakt. Wie ter kerke ging moest zich legitimeren...

Een vraag: mogen de leerlingen van deze Academy ook in de Bijbel en de Christelijke godsdienst worden onderwezen? Misschien denkt menigeen onder mijn lezers: Natuurlijk. 't Is een faith-academy. Dat is waar, maar officieel mag het NIET! In de praktijk mag het echter wel en gebeurt het ook, want op het rooster staat een vak 'levensbeschouwing' of 'ethiek' en volgens de wet mag iedere docent daaraan zijn eigen invulling geven, hij zij Hindoe, Jain, Boeddhist, Sikh of... Christen. Zo gaat dat in India... Merkwaardig, dat wel.

We nemen afscheid van Delhi en gaan nog eenmaal naar Dehra Dun, en dan bepaald het Seminarie. De hinder van dragers, kooplieden en ander opdringerig volk op het station op de koop toe nemend, stappen we op de trein. Zo'n reis kan ik u aanbevelen. En een bedfening aan boord! Nee maar! Het doet voor een vliegreis niet onder. De reiziger wordt voortdurend van een natje (mineral water: bisleri) frisdranken en droogje voorzien tot en met een kleine maaltijd.

Na vijf en een half à zes uur reizen zijn we in Dehra Dun. Een three-wheeler- of taxichauffeur klampt u aan. Lopen van het station is wel wat ver, maar vanaf 'the clocktower', middelpunt van de stad, is het te doen. Daar ga je, als voetganger zoveel mogelijk aan de kant van de weg, maar soms, daartoe gedwongen door een paar koeien of een stel fietsen of scooters, of een meer dan een kilometer lange file voor een gas-station, wijk je uit naar het midden van de straat.

Was niet te bang. Het gemotoriseerde verkeer weet behendig de wandelaar te ontwijken. Maar hoe vinden we het Seminarie? Geen zorg! Als u over de Rajpur Road, in noordelijke richting, dus in die van de van hieruit goed zichtbare Himalaya wandelt, en ter hoogte van nr. 51 linksaf slaat, vergist u zich als u denkt dat u nu al bij het Seminarie bent. U wacht nog een wandeling van m'n acht minuten over een verharde zandweg. U gaat eerst recht op het Lichtgekleurde kerkgebouw van The Church of Northern India af, waar u rechts en links omheen kunt lopen. Wij verkiezen nu links en komen langs tuinen met af en toe wat huisjes, op een gegeven moment sta je dan voor een groot hek, dat's nachts gesloten wordt maar overdag geopend is. Het eerste dat u opvalt, is een groot bord aan uw rechterhand met daarop de tekst 'How beautiful up the mountains are the feet of him who brings good tidings' (Jesaja 52 : 7). Het eerste wat je ziet is niet het meest aantrekkelijke van de campus. Dat oude gebouw is wel het hoofdgebouw. Je zou het niet zeggen en het is alsof het gebouw dit voelt, want het houdt zich enigszins schuil tussen het geboomte. Hier is het 'office', waar de allervriendelijkste mrs. Richie Rao u vraagt waarmee ze u van dienst kan zijn. Zij is de echtgenote van een methodistische voorganger, Sham Rao, die er aardig vrijzinnige ideeën op nahoudt, maar die heeft geen enkele band met het Seminarie. Dan is daar de behulpzame mr. Matthew, die iedere vrijdagmorgen trouw zorgde dat ik telefoneren kon naar mijn vrouw. In India, vooral in meer afgelegen plaatsen, is dat een hele heksentoer en duurt het soms uren voor er contact komt. Daar zetelt in een aparte kamer ook de gestreng uitzierende heer Daniel, die over de financiën gaat. Verbonden hiermee is de kamer van dr. Mohan Chacko, de principal. Ook is daar de bibliotheek, waar rev. Ted Hard uren zoek bracht om die op hoger peil te

brengen, zoals hij ook in Korea, Japan, Taiwan, & Filippijnen en weet ik waar meer had gedaan. Daarachter lagen, naar het noorden, de collegezalen en, naar het oosten, de werk- en slaapvertrekken van de heren studenten, the dormitories. Het geheel, ik zeg het nogmaals, is allesbehalve imponerend, het maakt een haveloze indruk, kortom het is hard aan ver-vanging toe. Maakt u geen zorgen. Nog even wachten en aan de n-derzijde zal een nieuw gebouw verrijzen. Daar werd, toen ik er was, hard aan gewerkt, morgen, middag en avond. Met eigen ogen hebben we ons daarvan kunnen overtuigen. Het deed mijn hart goed dat ook vanuit onze kerken een financiële bijdrage is geleverd. Het ligt in de bedoeling dat het geheel september a.s. kan worden opgeleverd. Aan de westzijde van het hoofdgebouw is een ruim terrein met grindpaden en daartussen keurig onderhouden bloembedden. Er stam enkele bomen waaronder één met een dikke stam, waaromheen een bank is gebouwd waar de studenten op gezette tijden theedrinken; bakers thee met heel veel melk en suiker. Als ik er toe-vallig om die tijd eens langs liep, werd ik op luide toon op de thee genodigd. Met luchtige en ook se-rieuze kout werd de tijd doorge-bracht. Daar leer je ze kennen. En waarden, d.w.z. op hun waarde schatten. Een voorbeeld. Telkens wanneer ik passeerde was er een tweetal &t bijzondere schik had. Toen het weer eens gebeurde, stapte ik op hen toe en, achter-dochtig mens die ik ben (een ei-genschap de bevolking van mijn provincie eigen, tenminste de in-boorlingen, niet de import!), vroeg ik of ze mij soms uitlechten en wat er dan voor belachelijks aan mij was. Hun antwoord luidde: 'No sir, but we are so glad that you are saved by the Lord Jesus Christ, aren't you?' (we lachen u niet uit, maar we zijn blij dat ook u bent gered door onze Heiland) 'Yes, I am, that is what I believe',

was mijn antwoord. Toen pakten ze met beide handen de mijne en schudden die hartelijk. Kijk, zo zijn deze studenten. En, hoewel wij voor ons niet 'evangelisch-an-gehaucht' zijn, heeft hun geestes-houding ons diep getroffen. 'Bid voor ons' was hun steeds weerke-rende vraag. Een vraag die telkens heel concrete invulling werd gege-ven. Het bidden neemt een grote plaats in hun leven in. Iedere col-leggedag is er tussen 10.00 en 10.30 uur een 'Chapel', d.w.z. een half uur voor gebed, een meditatie en hymn-singing. Wie kan, is er bij aanwezig. Eén der docenten of studenten heeft de leiding. Er is ook een 'Day of Prayer', dit jaar op 29 maart, die duurt van 's mor-gens negen t& 's middags vier, waarin men allen gezamenlijk, of in kleinere groepen of getweën met en voor elkaar bidt. Na deze uitweiding gaan we terug naar onze rondleiding over het ter-rein. Recht voor je zie je een vrij hoge flat van drie etages. Daar zijn de leden van de staf gehuisvest. We noemen: de heer Svaraaj Chel-laaya, docent Oude Testament; Firmthasong Infimate, docent Nieu-we Testament; Stephen Massih, aan wie andere vakken zijn toever-trouwd; dr. Jacob, een ouder heer-tje dat ietwat pedant overkomt, wel ter tale is, en diverse functies zoals doceren, inspecteren van de terrei-nen e.d. bekleedt. Voor mijn ver-trek uit Dehra Dun ging hij temid-den van allen van wie we afscheid namen, voor in gebed, de HERE vragend om een veilige reis. Men kan dit gebouw ingaan, maar dat moet dan voor een bezoek aan een der families zijn. Men kan ook rechtsaf slaan. Daar staat, min of meer op zichzelf, de woning van de principal, Mohan Chacko en zijn mouw Judy Chacko-Deters, een Amerikaanse van Nederlandse komaf (Chr. Reformed Church) en hm kinderen, Maria en Jeremy. Voorbij de flat en de woning van de principal gaat de weg naar bene-den. Halverwege de helling staat het kerkgebouw, met daarboven de

dormitory of the girl-students. Vanuit die verheven plaats groetten ze de docenten: 'Good morning, sir' of maakten grapjes met de ijscoventer, die van die charmante klanten erg gecharmeerd was.

Onder het kerkgebouw is de 'basement', omvattend een ruime zaal voor ontvangst van bezoekers, keuken, toilet en twee kamers voor de gastdocenten. In die tijd waren er drie gastdocenten. Naar anciënniteit noemen we eerst het echtpaar rev. en mrs. Mahlow, beide nu in & zeventig, maar oldtimers die van 1945-1950 in India hadden gewoond en gewerkt, de onafhankelijkheid en de moord op Mahaatma Gandhi hadden meege maakt. Ik heb hem meer dan eens horen preken; preken waarin hij nadrukkelijk de Schriftuurlijke waarheden, als predestinatie, Gods zorg, de wederkomst van Christus als Rechter tot hun recht liet komen. Wij konden dat zeer waarderen. Deze O.P.C.-er preekte aan de hand van de Heidelbergse Catchismus! De tweede gastdocent was de reeds genoemde rev. T. Hard uit de U.S.A. Rev. Hard en mijn persoon waren in de basement ondergebracht en dus direct op elkaar aangewezen. ik wil niet verhelen dat er tussen hem en mij wel eens een aanvaringis geweest, ja meer dan eens, wat niet w wonderlijk is bij een man met zo'n temperament. Het heeft heel wat tijd gekost voor deze predikant van de Orthodox Presbyterian Church onze standpunten, in vergelijking met die van zijn kerken, ging verstaan. Er was een opmerkelijk verschil tussen onze visies op de Openbaringsgeschiedenis, het nut van apologetiek en 'the cultural mandate' (versta mij wel, T. Hard was in het laatste geen volgeling van K. Schilder). Na een hevige confrontatie over deze punten, is de lucht als na een donderbui, opgeklaard. Hij is een uitermate praktisch man. die veel verstand heeft van technische zaken. Waterfilters en & verbetering daarvan zijn zijn specialiteit.

Zijn zoon in Amerika had een fabriek daarvan en pa trad op als zijn vertegenwoordiger in India. Ook buitendien strekte zijn bemoeienis zich uit tot allerlei zaken, waarbij het er niet toe deed of hij de mensen kende of niet. Geboortig uit een niet-kerkelijk gezin, heeft hij op latere leeftijd de HERE leren kennen. Tijdens de Tweede Wereldoorlog was hij ingedeeld bij een 'bombing squadron' (hij was de 'navigator') om doelen in Japan te treffen. Toen hij, zo'n twintig jaar later - hij was toen missionaris in Korea - met zijn zoon tijdens een bootreis naar Japan een kleine stad passeerde, die in & oorlog doelwit van een bombardement was geweest, vertelde hij dat aan zijn zoon. Een lid van de bemanning, die Engels verstond, hoorde dat en vertelde dat aan een van de passagiers, een man die tijdens de oorlog in die stad had gewoond of nog woonde. De volgende morgen kwam de medepassagier naar Ted Hard toe en deed zijn verslag van dat bombardement: 'I have lost two of my sons and my wife was terribly burnt'. Ted Hard vertelde mij & hij zich nooit in zijn leven zo ellendig had gevoeld en niet wist wat hij zeggen moest. Toen zei de Japanner: 'Ik weet dat u het gedaan hebt in opdracht van uw regering, dat het nu militaire miserie was die u moest volbrengen, daarom kan ik het vergeven en doe dat bij deze'.

T. Hard doceerde in India voor de vijftiende keer apologetiek en ethiek, het laatste aan de hand van een boek van 'a certain prof. J. Douma', van wie wij wel eens hadden gehoord. Ook de hoogleraren J. Kamphuis en J. van Bruggen waren hem van aanzien bekend. We waren dankbaar dat na al de verwijten die hij de professoren van het eerste uur, K. Schilder en B. Holwerda, had gemaakt, hij nu voor hun volgelingen, die hij van aanzien kende, waardering kon opbrengen. Nu leerde hij weer een andere man uit Kampen kennen, die

de studenten van het Seminarie enig inzicht in de openbaringsgeschiedenis trachtte over te dragen. We zijn als goede vrienden gescheiden.

Terug naar de studenten. De dames en heren waren trouwe collegebezoekers en bedankten steeds na afloop van een college, dat 55 minuten duurde. Dan gaat een student naar buiten en luidt de bel. Voor 'interested churchpeople' waren er tweemaal 's weeks avondcolleges over heilshistorische prediking, de principia en daarna toegelichtaan de hand van voorbeelden: Genesis 12 : 10-20; Genesis 39; 2 Samuel 7 : 1-17; 1 Koningen 14 : 1-18; 2 Kronieken 17; 2 Kronieken 25; Jesaja 10 : 5-19 en Jesaja 33 : 17, waarvan steeds een uitgewerkte schets van te voren werd uitgereikt. Mr. Matthew op zijn office heeft heel wat uren voor mij getypt en gefotokopieerd.

De laatste week zijn de studenten schriftelijk in deze stof geëxamineerd. Het resultaat was, een paar uitzonderingendaargelaten, niet zo geweldig. Tot mijn verbazing zijn de cijfers door mij gegeven, door docent Chellaaya later opgewaarderd. 'U cijfert niet volgens de Indiase standaard', vertelde hij mij. Mij is nog steeds niet duidelijk hoe dat dan werkt.

Het wordt tijd om tot een samenvatting te komen. Van & studenten zijn we gaan houden. Je weet iets van hun achtergrond en krijgt ze lief; dat meisje uit Bhoetan dat een Boeddhistisch klooster moest verlaten, die jongeman die door zijn familie met de nek werd aangekeken. Ik zou wel voor een lief ding willen, dat zij, zonder de gebeden en het getuigen na te laten, zich eens echt op de studie van de theologie zouden toeleggen en daarvan bewijs leveren. Zij hebben de gelegenheid. Iemand vertelde mij dat kost en inwoning vrij waren, maar in de prospectus kon ik geen bewijs daarvan vinden. Wel is waar dat voor 'tuition, room, board' geen concreet bedrag was ingevuld De toelating tot het seminarie

– denk alleen aan de administratieve rompslomp – brengt als vanzelf kosten met zich mee, maar ook hier zijn in de prospectus de kosten opengelaten. Voor zakgeld, kleding, kosten voor arts en medicijnen wordt de student verwezen naar familie of sponsoren. Van de familie heeft hij in veel gevallen niets te verwachten. Hij is een uitgestotene. Op Indisch standpunt is dat verklaarbaar. Een rechtgeaard Indiër verheugt zich in de geboorte van een zoon, immers die is na het overlijden van zijn ouden gehouden het offer van de rijstballetjes aan de voorouders te brengen. Hun heil hangt daarvan af. Schande over degene die zich aan die **B**-derplicht onttrekt!

Van hun overgang naar het christelijk geloof wordt door de studenten – als ik het zo zeggen mag – nogal veel ophef gemaakt. Het is een tweede geboorte. Een niet alleen onder christenen, maar ook onder Hindoes bekend begrip: de hogere standen, zoals de Brahmanen, zijn daar de *mui-ja's*, de tweemaal geboorenen, in onderscheiding van de laagste standen, Zou het voortkomen uit een zich afzetten tegen het Hindoeïsme met zijn standen en kasten, dat ieder christen, hoe hoog of laag van rang, zich met dat predikaat tooit? Het trof mij in de prospectus te lezen, dat een aankomend student die toelating vraagt tot het seminarie, voor alle dingen moet verklaren een 'born-again christian' te zijn, 'who feels the call of God to serve Him in India'. Een publicatie onder de titel *Born Twice* met verhalen van studenten die Christus zijn gaan volgen, hoort in Dehra Dun tot de gretig gelezen literatuur. Met alle waardering voor de moed van het geloof om die stap te wagen, krijgen we de indruk dat nu voorts hun geestelijk leven om die gebeurtenis cirkelt. Dat heb je beleefd en &t mag je nu voortaan aan anderen vertellen.

We moeten hier wel aanstonds aan toevoegen, dat de student instemming moet betuigen met de Westminster Standards, a doctrinal state-

ment, waar men zich dan ook aan houdt. Dat is de grondslag voor alle arbeid.

De studie omvat twee programma's. Een zogenaamd B.Th. program (Bachelor of Theology) dat vier jaren omvat voor studenten die in het bezit zijn van een matriculation-pass certificate (die de middelbare school hebben doorlopen) en in de tweede plaats een G.Th. program (Graduate of Theology) voor de minder-begaafden; deze cursus omvat drie jaren. Een student heeft binnen dit kader nog weer verschillende opties, wat het vakkenpakket aangaat. Als hij in een vak een onvoldoende behaalt, kan hij permissie krijgen een ander ervoor in de plaats te kiezen.

Wat dat betreft komen de studenten daar er gemakkelijker af dan hun medestudenten in Kampen. Maar ja, wat is hun achtergrond? Die van het regionale, & hoofdzakelijk locale heidendom! Kennis van geschiedenis en cultuur, zelfs die van eigen land, moet men niet verwachten. Mizoram, Manipur en andere staatjes in het noordoosten, 'levanciers' van bijna de helft der studenten, hebben maar een erg losse band met India. Enige kennis van Grieks of Hebreeuws vind je maar bij een enkeling. We zijn – docenten en studenten – samen op de foto gekomen.

We eindigen. Onze aanwezigheid daar was er op gericht het leven en denken van &ze studenten vanuit een andere, sterk bijbelse gezichtshoek, met sterke nadruk op het Oude Testament, op de rails te zetten. Het Oude Testament wijst de weg die Jezus heeft begaan, ja meer: WAS... Het O.T. toont het kader waarbinnen God en zijn volk.

Christus en de Gemeente, zich hebben bewogen. De HERE vergadert zich een volk dat door vele opeenvolgende stadia al meer zal blijken Gemeente van Christus te zijn, met name hierin dat zij op de uitgezette paden zich gestaag beweegt in de richting van het doel; dit, dat God alles zal zijn in allen. Laten we ons dan, bij alle kritische randnotities,

maar verwonderen, want zo'n seminarie is er in India maar één. Laten we niet verzuimen voor die seminarie, de kerken die het steunen en in de 'Board' vertegenwoordigd zijn: de R.P.C. van India, de R.P.C. van Manipur, de 'Free Church of Jabalpur' (lid van de I.C.R.C.) en de Dutch Reformed Church in Sri Lanka. te bidden, opdat ook dit heel bijzondere stukje van Gods aardbodem vol moge worden van de kennis van Zijn Naam.

M

meegelezen

Snuffelen en dartelen

Pieter van der Ven las in de synodale *Groninger Kerkbode* een artikel van dr. E. van der Veer, predikant in Midwolda. In *Trouw* van 29 juli gaf hij dit als volgt weer:

'Het dogma hoort te slap tijdens de p k ', zo citeert dr. E. van der Veer, gereformeerd predikant te Midwolda, met instemming de oude coryfee O. Noordmans in de *Groninger Kerkbode*. Tijdens de preek, ja, maar tevoren moet het klaarwakker wezen en daar schort het tegenwoordig aan, vindt de jonge predikant.

'Wordt het niet hoog tijd dat we uit de waan van de &g treden en ons oor weer eens te luisteren leggen bij wat de kerk door de eeuwen heen geleerd heeft?'

Van der Veer wekt niet de indruk dat hij de deze week naar de vrijgemaakte gereformeerde gevluchte collega Dee wil volgen. Hij heeft alle begrip voor degenen die zich bevrijden van een 'versteende orthodoxie waar al het leven was uitgevloeid'. Maar van de weeromstuit wordt er nu niet te veel maar te weinig geleerd, vindt hij. We snuffelen maar wat en we dartelen als jonge honden in het rond en laten de leer links liggen.

Kuitert en Wiersinga maken met hun laatste boeken zeker het dogma wel weer wakker, 'maar dan wel om het meteen de laatste eer te bewijzen. Voor mij persoonlijk waart door deze boeken nog te veel de geest van de afrekening'. Maar terwijl Kuitert en Wiersinga het huis doorzoeken van de leer die hen en hun generatie zo beklemd heeft, groeit er een hele generatie op die &t huis niet meer kent. Kui-

tert kan in zijn boek tot aan de mystiek komen, omdat hij de lange geloofsweg heeft afgelegd. Van der Veers zorg is nu dat dit voor de nieuwe generatie niet is weggelegd, je kunt op dat eindpunt niet zomaar beginnen. Als de geest van de afrekening zo blijft rondwaren, glijden de kerkdiensten af naar het niveau van kindernevendienst, worden we allemaal melkdrinkers, &gelingen. De vaste spijs verdragen we niet meer.

Reactionair gemor in de marge, in een tijd waar vaagheid tot deugd is verheven? Van der Veer wijst op het oude conflict tussen Luther en Erasmus. De laatste dacht breed over de leer, maar Luther niet. De Heilige Geest was geen scepticus, maar had bindende zekerheden gegeven, krachtiger dan de eigen ervaring, steviger dan het eigen wankele geloof van & mens.

Als van der Veer om zich heen kijkt ziet hij het geloof bij velen wankelen, vervagen, zich oplossen in een troebele ervaringswereld, wegzinken in betekenisloosheid. 'Waar de gezonde leer niet meer verdragen wordt, daar hebben ongezone verdichtelsels vrij spel. Omwille van & Heer, redt & leer!', aldus ds. Van der Veer.

Post-modernisme in de kerken?

Een ander bericht uit het dagblad *Trouw*, nu van 28 juli:

Het post-modernisme dreigt de nieuwe filosofische achtergrond te worden van de christelijke existentie. Daartegen heeft de algemeen-secretaris van de Wereldbond van hervormde/gereformeerde kerken

(Warc), Milan Opocensky, gewaarschuwd.

Hij sprak bij de opening van het uitvoerend comité van de Warc, dat vergadert in Yaoundé, Kameroen. 'Post-moderne cultuur gaat ervan uit dat elk vertoog zijn eigen goed recht heeft en dat moreel ges—ken & tijd van absolute claims voorbij is'.

(...)

Opocensky heeft voor het post-moderne denken begrip, in zoverre dit vragen stelt bij de grote verhalen van vroeger die hebben geleid tot onvrijheid, onderdrukking en slavernij.

'Maar het is duidelijk dat de bijbelse (joods-christelijke) traditie gekant is tegen het post-moderne denken. Wij kunnen die tegenstelling tussen leven en dood, goed en kwaad, liefde en zonde niet wegpoetsen. Wij kunnen lijden, strijd en solidariteit niet vergeten', aldus de Tjechische theoloog. 'Mensen kunnen het niet laten naar de waarheid te zoeken en naar God te vragen'.